

Perspectieven op Talentontwikkeling in het Jongerenwerk

Succeservaringen, Rolmodellen en het
Rechte Pad

ROC TILBURG

avans
hogeschool

Combiwel
versterkt welzijn

**Street
corner
work**

IJsterk

de Twern

Nederlands
Jeugd
instituut

 UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Divers

RICHARD KRAJICEK
FOUNDATION

DOCK

**WEST
BEWEEGT**

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Talentontwikkeling.....	4
Resistance to Crime (criminaliteit weerstaan)	5
Succeservaringen en Emotionele Energie	5
Rolmodelschap	5
Een tipje van de sluier	5
Een casus met verbeeldingkracht	6
1 Het verhaal van Hicham.....	7
1.1 Hicham's jonge jaren in Brabant.....	7
1.2 Hicham verhuist naar Amsterdam	8
2 Het Rechte Pad: Talentontwikkeling en 'Resistance to Crime' (Maike Kooijmans).....	9
2.1 Talentgericht werken met 'risicjongeren'	9
Risicofactoren of beschermende factoren	9
2.2 Resistance to Crime (criminaliteit weerstaan)	10
Desistance from crime (afzien van criminaliteit).....	11
Resistance als perspectief voor preventief werken met 'risicjongeren'	11
2.3 Motivatiestadia.....	11
Zoeker	12
Beginner.....	12
Gevorderde.....	13
Master.....	13
2.4 Resistance stimulerende factoren (hypotheses)	14
Criminaliteit kunnen weerstaan: 'Power'	15
Er toe doen en erbij horen: 'People'	15
Succeservaringen als brandstof voor intrinsieke motivatie: 'Positivity'	15
Een nieuw 'ik-narratief' construeren: 'Perspective'	16
2.5 De kracht van Resistance als perspectief voor jongerenwerkers	16
3 De emotionele energie van succeservaringen (Sebastian Abdallah)	17
3.1 Goed doen: een dagelijkse strijd.....	18
3.2 Sportproject in de buurt: oude rituelen, weinig kans op succes	19
3.3 Nieuwe rituelen en nieuwe kansen: eigenaar van je lijf en je life	20
Rituele solidariteit, energie, moraliteit en symbolen.....	21
3.4 Bouw de juiste soort energie op	23

4	Van Volger tot Voorbeeld: Hichams Traject (Timon Raven).....	25
4.1	Disciplinerende groepslidmaatschappen.....	26
4.2	Macht, verwantschap en prestaties	27
4.3	Kwetsbare kantelingen.....	28
4.4	Van volger tot voorbeeld in vijf stappen	29
	Stap 1: Ontmoeting met voorbeeldfiguur	30
	Stap 2: Imiteren van gedrag voorbeeldfiguur	30
	Stap 3: Modelleren van mentaliteit en attitudes	31
	Stap 4: Internalisatie van gedrag en mentaliteit van het voorbeeld	31
	Stap 5 = Stap 1 omgekeerd: Ontmoeting met volger.....	32
5	Geleerde lessen ten behoeve van het jongerenwerk.....	33
5.1	De opbrengst van de analyse	33
5.2	Eigenaar en voorbeeld worden in een opwaartse spiraal.....	33
5.3	Jongerenwerkers als leiders en verleiders.....	34
	Emotionele energie en rolmodelschap.....	34
	De emotionele energie om te kunnen resisten.....	35
5.4	Rolmodel zijn: goed voor anderen én voor jezelf!	36
	Rolmodellen en emotionele energie	36
	Rolmodellen en resistance	36
5.5	Vragen en overdenkingen	37
	Reflectie op de energie van rolmodellen.....	37
	Positieve dominantie van rolmodellen?	38
	Werken tussen goede en slechte voorbeelden	38
	Wat zijn energiegenererende activiteiten om te kunnen resisten?	38
	Kanttekeningen	39
	Tot slot.....	39
	Bronnen	41

Inleiding

Talentontwikkeling is in korte tijd een gevestigd begrip geworden. De populariteit van talentprojecten in en rondom het jeugd- en jongerenwerk is groot, maar ook onder beleidsmakers is talentontwikkeling een populaire uitdrukking geworden van de wens om op een eigentijdse manier de horizon van jongeren te verbreden en hun sociale mobiliteit te vergroten. Sinds de eeuwwisseling is talentontwikkeling expliciet een van de pijlers van het Nederlands jeugdbeleid. De focus op talent beperkt zich echter niet tot het jeugd- of welzijnsbeleid. Talentontwikkeling staat evengoed centraal in beleid over onderwijs en economie en weerspiegelt het dominante maatschappijbeeld van deze tijd: de meritocratie. In een meritocratie geven individuele prestaties - en niet afkomst en bezit - de doorslag bij het bepalen van de hoogte van iemands inkomen en maatschappelijke status. Wie minder getalenteerd is of minder hard werkt, heeft het volgens dit maatschappijbeeld aan zichzelf te wijten dat hij of zij laag op de maatschappelijke ladder staat (Sennett 2003; Swierstra en Tonkens 2008; Raven en Kooijmans 2013).

Talentontwikkeling

Door talentontwikkeling centraal te stellen in haar beleid hoopt de overheid burgers aan te moedigen 'het maximale uit zichzelf te halen' en hun talenten optimaal te benutten ten behoeve van de samenleving. De snelle opkomst van het begrip talentontwikkeling onder beleidsmakers raakt jongerenwerkers, van wie wordt verwacht dat ze bij het beleid aansluiten. De ontwikkeling van talent maakt al langer deel uit van hun werk en deze herontdekking lijkt hen een nieuw perspectief te bieden: ze krijgen vanuit het beleid erkenning voor hun inspanningen op dit gebied. De verwachtingen van beleidsmakers zijn hoog en niet altijd is duidelijk of talentontwikkeling deze verwachtingen werkelijk waar maakt. Reden genoeg om kritisch naar het fenomeen te kijken: wat betekent talentontwikkeling concreet voor jongeren en hun toekomstmogelijkheden? Draagt het bij aan hun opwaartse sociale mobiliteit?

In 2010 is door een consortium van kennisinstituten, werkveldpartners en onderwijsinstellingen een vierjarig RAAK Pro-onderzoek gestart naar talentontwikkeling bij risicojongeren. Het onderzoek is een gezamenlijke inspanning van onderzoekers, jongerenwerkers, docenten en studenten. Middels veldonderzoek, literatuurstudie en onderzoekswerkplaatsen in Brabant en Amsterdam hebben we veel informatie verzameld (zie ook: Algemeen Methodologisch Kader, Abdallah en Kooijmans 2011). Systematische aandacht voor een aantal jongerenwerkpraktijken heeft ons geholpen om daarin werkzame elementen te identificeren. Om meer inzicht te verkrijgen in wat talentontwikkeling voor het jongerenwerk kan betekenen, hebben we onderzoek gedaan vanuit drie perspectieven. Deze perspectieven zijn: 1) criminaliteit weerstaan: resistance to crime 2) succeservaringen en 3) rolmodelschap. Hieronder lichten wij deze perspectieven toe.

Resistance to Crime (criminaliteit weerstaan)

Maike Kooijmans onderzoek bouwt voort op recent onderzoek in de levensloopcriminologie naar desistance from crime dat letterlijk 'afzien van criminaliteit' betekent (Maruna 2001, Vogelvang 2009). In dit onderzoek wordt aandacht besteed aan zowel emotionele als cognitieve aspecten van het proces van gedragsverandering van 'desisters'. Vooronderzoek wijst uit dat het opdoen van succeservaringen en het versterken van talent een positief effect hebben op de identiteitstransformatie - het construeren van een nieuw ik-verhaal - dat voorwaardelijk is voor het proces van stoppen met criminaliteit en uiteindelijk positief bijdraagt aan maatschappelijke participatie (Kooijmans 2009). Kooijmans stelt de vraag of en hoe sportieve en artistieke talentprojecten in het jongerenwerk preventief werken voor risicojongeren om op het rechte pad te blijven en hoe jongeren gemotiveerd raken criminaliteit te weerstaan (resistance to crime).

Succeservaringen en Emotionele Energie

Het onderzoek van Sebastian Abdallah biedt inzicht in de wijze waarop jongeren met een 'objectieve achterstand' hun activiteiten als succesvol typeren en welk effect dat heeft op leeftijds-, groeps- en buurtgenoten die in eerste instantie gelijkwaardige trajecten en ervaringen sneller als negatief typeren. Collins (2004) verklaart zulke ervaringen als contextgebonden, groepsdynamisch van aard en noemt het 'emotionele energie'. Van belang voor dit onderzoek is hoe jongeren in groepsprocessen emotionele energie laten ontstaan waarbij ze elkaar inspireren om zich op te werken uit achterstand ondanks de druk van de (vrienden)groep om zich 'naar onder' te conformeren (Portes 1995, Paulle 2005).

Rolmodelschap

Timon Raven onderzoekt de rol die voorbeeldfiguren en rolmodellen spelen in de context van het jongerenwerk. Sociaal leren, ofwel leren door goed naar anderen te kijken en hun gedrag na te bootsen, is een van de belangrijkste leervormen die de mens kent (o.a. Bandura 1963). Jongerenwerkers maken gebruik van rolmodelschap: ze zijn zelf voorbeeldfiguren voor de doelgroep, ze kunnen externe rolmodellen 'invliegen' om workshops te verzorgen en jongeren van elkaar laten leren door hen elkaars voorbeelden te laten zijn. Rolmodellen danken hun invloed onder meer aan hun succes of sociale status en zijn vaak dominant in sociale interacties. Ze bezitten daardoor het vermogen anderen te beïnvloeden.

Een tipje van de sluier

Het onderzoek naar 'resistance to crime' laat zien dat jongeren die ondanks de criminele verleidingen in hun omgeving er in slagen om op het 'rechte pad' te blijven, verschillende stadia van motivatie doorlopen. Deze stadia zijn ook van toepassing op talentontwikkeling zelf, waarbij de motivatie van de deelnemers groeit naarmate ze hun talenten verder ontwikkelen. Daarnaast onderscheidt Kooijmans vier factoren die resistance stimuleren: power, people, positivity en perspective. Hoofdstuk 2 is hieraan gewijd.

Het onderzoek naar succeservaringen wijst uit hoe jongerenwerkers aan de juiste soort emotionele energie kunnen bijdragen, waardoor jongeren beter in staat worden gesteld om positieve ervaringen op te doen, die zij als succesvol beschouwen en hen helpen bij het opklimmen uit achterstand. Dit is het onderwerp van hoofdstuk 3.

Een visie op het versterken van positief rolmodelschap in het jongerenwerk kan zorgen dat de invloed die het jongerenwerk uitoefent op de levens van deelnemers, vergroot wordt en gericht kan worden ingezet. Bovendien kan het bijdragen aan de transformatie van volgers tot voorbeelden, waarbij jongeren naarmate ze zich ontwikkelen in toenemende mate de verantwoordelijkheid krijgen om zelf een voorbeeld te zijn voor anderen. Dit staat beschreven in hoofdstuk 4.

In hoofdstuk 5 geven we tot slot inzicht in de manier waarop de drie onderzoeken zich tot elkaar verhouden en hoe de onderzochte processen kunnen worden ingezet om het jongerenwerk en de talentontwikkeling van jongeren te versterken.

Een casus met verbeeldingkracht

Om onze voorlopige bevindingen toegankelijk en op praktische wijze uiteen te zetten hebben wij een casus ontwikkeld: het verhaal van Hicham, een jongen die gebaseerd is op gecombineerde gegevens uit de drie onderzoeken. Het verhaal dat wij vertellen komt voort uit observaties die zijn gedaan bij verschillende personen. Deze hebben wij vervolgens tot één portret gesmeed om de samenhang tussen de onderzoekstrajecten duidelijker naar voren te laten komen. Aan de ene kant zit in dit werk dus enige verbeelding van onze kant, maar aan de andere kant komen alle elementen uit de beschrijving voort uit onze empirische gegevens.

We willen een paar belangrijke kanttekeningen plaatsen bij het lezen van deze bijdrage. We hebben de tekst geschreven vanuit inzichten die we tot nu toe hebben opgedaan in het onderzoek. Het is werk in ontwikkeling en dat zorgt voor een aantal beperkingen. Zo heeft deze analyse betrekking op een jongen; de vrienden die in de voorbeelden figureren zijn eveneens jongens. De talentontwikkeling van meiden komt daarom in deze bijdrage niet aan de orde. In het lopende onderzoek speelt de talentontwikkeling van meiden wel een rol en die zullen we in toekomstige bijdragen behandelen. Verder staat sport in deze bijdrage centraal, met name voetbal en kickboksen. In het lopende onderzoek zijn ook andere vormen van talentontwikkeling op hun werking onderzocht, zoals artistieke en educatieve programma's. We hebben in deze bijdrage voor sport gekozen omdat de analyses daarvan al in een verder stadium waren dan die van overige programma's. Hicham is dus niet representatief voor de gehele doelgroep van het jongerenwerk, wel is hij illustratief voor jongens die zijn blootgesteld aan criminele verleidingen en voor jongeren die middels het jongerenwerk talenten bij zichzelf weten te ontdekken en te ontplooien. De processen die wij in het verhaal over Hicham beschrijven zijn dan ook van toepassing op andere jongeren in een soortgelijk traject.

Tot slot maken we in deze bijdrage gebruik van theorieën die ons helpen de processen van talentontwikkeling beter te begrijpen en van praktijken die de deze perspectieven bevestigen. Zo versterken theorie en praktijk elkaar. Een volgende stap zal zijn om te analyseren hoe praktijken van talentontwikkeling afwijken van bestaande inzichten uit de literatuur, of aanvullende perspectieven opleveren zodat we deze verder kunnen ontwikkelen. Voordat we ingaan op de hoofdthema's van de analyse, wijzen we op de toegevoegde waarde die het systematisch verzamelen van gedetailleerde, 'zachte' informatie heeft voor ons onderzoek. We richten ons primair op informatie over de leefwereld van jongeren en hun beleving van het jongerenwerk. 'Harde' feiten, zoals cijfers over het aantal jongeren in een buurt, schoolprestaties, jeugdcriminaliteit of arbeidskansen, zijn van belang als contextinformatie. Deze hebben we in onze bijdragen echter buiten beschouwing gelaten omdat ze minder relevant zijn voor ons betoog.

Met deze tekst bieden wij, als door de lens van een filmcamera, een inkijkje in de levensloop van Hicham vanaf zijn jonge jaren tot aan het heden. Door vanuit drie perspectieven in te gaan op dezelfde casus willen wij de lezer uitnodigen om met ons mee te denken, zelf verbanden te leggen tussen de verschillende inzichten en deze te relateren aan eigen inzicht en ervaring. Wij hopen dat het ook bij jullie tot de verbeelding spreekt en wensen jullie veel leesplezier toe.

1 Het verhaal van Hicham

Hicham is een jongen van 21 jaar. Sinds zijn zestiende woont hij in Amsterdam West, maar hij is geboren in een achterstandswijk in 's-Hertogenbosch, als derde zoon in een Marokkaans gezin. Na Hicham worden nog vier kinderen geboren en ook de oma van Hicham woont bij hen. De kleine arbeiderswoning biedt onvoldoende ruimte voor tien personen, waardoor Hicham en zijn broers veel tijd buitenshuis doorbrengen. Zowel in Brabant als in Amsterdam komt Hicham in contact met jongerenwerkers op straat en in diverse talentontwikkelingsprojecten. Via deze professionals hebben we Hicham leren kennen en mochten we een aantal jaren met hem optrekken. In dit hoofdstuk schetsen we een portret van Hicham. De nadruk ligt op hoe hij zich tussen zijn twaalfde en 21ste jaar ontwikkelt in de context van zijn deelname aan het jongerenwerk.

1.1 Hicham's jonge jaren in Brabant

Hicham is dagelijks te vinden op het pleintje in de wijk, naast het winkelcentrum, of in het speeltuintje verderop. Kinderen, tieners en jongeren zijn er veelvuldig en op alle uren van de dag buiten. Op school heeft Hicham het nooit naar zijn zin gehad. Hij doorloopt in Den Bosch moeizaam de basisschool om vervolgens vanaf zijn twaalfde op het VMBO zijn "tijd uit te zitten".

Er is weinig toezicht van volwassenen in de wijk. Op straat voedt de jeugd elkaar voor een groot deel op. Het is de plek waar de jonge Hicham leert dat het recht van de sterkste geldt, dat je moet opkomen voor jezelf, maar ook dat op straat de jongens van de buurt altijd te vinden zijn en er altijd wel iets te beleven is. De oudere jongens in de wijk zijn op straat de baas en hebben veel invloed op de jongere jongens. Een aantal van deze jongens, waaronder ook Hichams broers, is actief in de criminaliteit en handelen onder meer in drugs. Hicham weet van kleins af aan dat hij zijn broers het best kan gehoorzamen, ook al weet hij dat de dingen die zij doen "verkeerd zijn". Maar het is tegelijkertijd ook spannend en stoer om zulke grote broers te hebben waar hij dure cadeaus van krijgt als hij ze "een beetje helpt en zijn mond dichthoudt". Hicham en zijn vrienden vinden het cool om het gedrag van de grote jongens te kopiëren: ze spreken hun eigen straattaal en dagen elkaar voortdurend uit in fysieke spelletjes. In de buurt heeft hij echter niet zo'n beste reputatie, vanwege zijn wilde, roekeloze en onvoorspelbare acties. Zichzelf laten vallen tijdens straatvoetbal, hard schreeuwen, 'gekke' ideeën opperen, het heeft hem bijnamen als 'de dorpsgek' opgeleverd. Zijn jongere broers staan bekend om soortgelijk gedrag (hoewel Hicham het meest opvalt) waardoor hun achternaam synoniem is geworden voor domheid en gekte.

Voetballen

Hicham weet, ondanks alle verleidingen op straat, grotendeels uit de criminaliteit te blijven. Toch is hij al op twaalfjarige leeftijd een 'bespreekgeval' in het Casusoverleg Risicojeugd van het Bossche Veiligheidshuis. Daar pleiten Bossche jongerenwerkers voor een preventieve, talentgerichte aanpak om Hicham (en zijn vrienden) te motiveren op het rechte pad te blijven. Jongerenwerkers en sportbuurtwerkers wisten hem te verleiden mee te doen aan een speciaal voetbalproject dat ontwikkeld is om jeugdcriminaliteit preventief aan te pakken. Tot zijn zestiende jaar raakt Hicham met ups en downs steeds meer gemotiveerd voor het project en krijgt ook meer grip op zijn leven. Via het voetballen en de relatie die hij met de jongerenwerkers heeft opgebouwd werkt hij eraan het imago van 'dorpsgek' van zich af te schudden. Het gaat aanvankelijk niet goed op het VMBO, hij spijbelt veel en haalt nauwelijks voldoende. Ook leidt zijn gedrag op straat tot ruzies met andere jongens en confrontaties met wijkagenten. Hij worstelt met zichzelf en met zijn loyaliteit naar vrienden die wel het verkeerde pad op gaan. Hoewel de straat verleidelijk blijft weet hij zichzelf te handhaven. Hij wil ergens serieus voor gaan: "Ik wil een diploma halen zodat mijn ouders trots op me kunnen zijn." Als Hicham vanaf zijn vijftiende als assistent trainer het aspirantenteam mag begeleiden ontdekt hij dat hij van zijn sportieve talent zijn beroep wil maken.

1.2 Hicham verhuist naar Amsterdam

Op zijn zestiende verhuist het gezin naar Amsterdam West omdat vader daar werk heeft gevonden. Hicham zit dan op de MBO-opleiding Sociaal Pedagogisch Werk. Hij zou liever een sportopleiding willen doen maar het ROC Amsterdam heeft geen plaats voor hem. Na de verhuizing begint voor Hicham de zoektocht naar veiligheid en succes opnieuw. Het lukt aanvankelijk niet om aansluiting te vinden in de grote stad. In West komen ze terecht in een wijk waar weliswaar veel Marokkaanse gezinnen wonen, maar voor deze Brabantse Marokkaanse jongens is het toch een cultuurschok. Hicham kijkt terug op die tijd en vertelt: “Op straat werden mijn broers en ik raar aangekeken en we werden gepest met ons Brabants accent. Op school moesten we ons eerst bewijzen weetje, we hadden in het begin vaak ruzie met andere jongens, om niks eigenlijk. We hadden niks met die school, we spijbelden veel en zo kwamen we in contact met andere jongens die ook schijt hadden aan school. En zo is het allemaal een beetje gegaan...”

Kickboksen

Op zijn achttiende vindt Hicham via jongerenwerkers in Amsterdam West een project dat door het sportbuurtwerk is geïnitieerd. Het project biedt jongeren een opleiding aan tot assistent sportbegeleider. Die kans laat Hicham niet lopen want het sluit naadloos aan bij zijn droom om meer met sport te willen doen. Deelname aan het project is echter van korte duur. Andere jongeren uit de buurt vinden hem een “rare gast” en pesten hem met zijn lange haren. Hicham begint in die periode steeds meer na te denken wat hij wil met zijn leven en hoe hij dat zou kunnen bereiken. Hij besluit om met het project te stoppen en voelt zich vooral slachtoffer van omstandigheden. Op dit cruciale moment, wanneer de druk en verleidingen van de straat weer opspelen, komt hij in contact met kickbokstrainer Samir. Vervolgens stort Hicham zich op een intensief trainingsprogramma in een kickboksgym in de wijk. Het kickboksen spreekt hem enorm aan en motiveert hem en zijn nieuwe vrienden tot op de dag van vandaag gedisciplineerd te trainen. Hoewel Hicham nog steeds worstelt met zijn opleiding Sociaal Pedagogisch Werk wil hij wel een diploma behalen om perspectief te creëren voor zichzelf, maar ook om (zelf)respect te krijgen. Het is hard werken om de slachtofferrol die hij zich eigen heeft gemaakt om te kunnen zetten in een ondernemende houding en verantwoordelijkheid.

Als onderzoekers willen we begrijpen hoe Hicham meer grip op zijn leven kan krijgen door gedetailleerd te volgen wat er met hem gebeurt in zijn zoektocht naar succes. In de volgende drie hoofdstukken beschrijven we de ontwikkeling van Hicham ieder vanuit een eigen onderzoeksperspectief. Hoofdstuk 1 zal Maïke Kooijmans vanuit het perspectief van *resistance to crime* dieper ingaan op de jonge Hicham in Brabant. In hoofdstuk 3 en 4 beschrijven Sebastian Abdallah en Timon Raven hoe het met hem gaat in Amsterdam West vanuit het perspectief van succeservaringen en rolmodelwerking.

2 Het Rechte Pad: Talentontwikkeling en ‘Resistance to Crime’ (Maike Kooijmans)

Dit hoofdstuk beschrijft hoe de jonge Hicham, ondersteund door het Bossche jongerenwerk en sportbuurtwerk, via een voetbalproject gemotiveerd raakt om de verleiding van criminaliteit te weerstaan. Het voetbalproject waar Hicham bij betrokken raakt is speciaal ontwikkeld om ‘risicjongeren’ te motiveren op het rechte pad te blijven. Het verhaal is gebaseerd op onderzoek in de Brabantse Onderzoekswerkplaats waar resistance to crime (letterlijk: criminaliteit weerstaan) het centrale thema is.

2.1 Talentgericht werken met ‘risicjongeren’

Twee jongerenwerkers, Charley en Meryem, zitten aan tafel bij het ‘Casusoverleg Risicojeugd’ van het Bossche Veiligheidshuis¹. In het overleg zijn ook twee wijkagenten, een medewerker van de jeugdreclassering, een zorgcoördinator van school (VMBO) en een leerplichtambtenaar aanwezig. Deze middag bespreken ze Hicham (op dat moment 12 jaar oud) en een aantal andere jongens uit de wijk. Alle aanwezigen kennen Hicham. Hij spijbelt veel, is altijd wel op straat te vinden en komt op die manier in aanraking met jongens die zich met criminaliteit bezig houden. Hicham zelf heeft geen delicten gepleegd maar zijn gedrag in de wijk, en dat van zijn straatvrienden, leidde tot veel meldingen van bezorgdheid en overlast. Hicham zelf vindt het eigenlijk vooral grappig: “We maken plezier met elkaar, gewoon lachen weetje.”

Samen met oudere jongens zoeken ze naar activiteiten die een bepaalde spanning of kick veroorzaken. Ze hebben er lol in de reguliere orde te verstoren, op school, in een winkel, in de bus of op straat. Dit gedrag wordt in de criminologie ‘sensation seeking’ genoemd, dat onschuldig kan beginnen maar vanwege de verslavende werking van kwaad tot erger kan gaan (Feij 2006). Voor jongeren levert het naast de nodige spanning veel status en respect op, althans binnen de straatcultuur. Hicham geniet ervan als de grote jongens om hem lachen. Regelmatig loopt het op straat uit de hand, worden jongens aangesproken door wijkagenten of aangehouden voor verhoor vanwege strafbare feiten als vernielingen, diefstal of een vechtpartij. Hicham weet tot nu toe steeds de dans te ontspringen. Meestal haakt hij op tijd af als er delicten worden gepleegd omdat hij bang is om net als zijn broers in de gevangenis terecht te komen. Maar het is ook mazzel dat hij nooit is ‘gepakt’ want als lid van de delinquente straatgroep zou hij verdacht kunnen worden van medeplichtigheid.

De aanwezigen in het casusoverleg achten de kans zeer groot dat ook Hicham in de jeugdcriminaliteit terecht komt als er geen maatregelen genomen worden. De vraag is: hoe kunnen ze Hicham motiveren om de verleiding en druk van criminaliteit te weerstaan?

Risicofactoren of beschermende factoren

De aanwezigen in het Veiligheidshuis hebben uiteenlopende opvattingen over welke aanpak voor Hicham het best zou werken. De ‘veiligheidsprofessionals’ (de leerplichtambtenaar en de reclasseringsmedewerker) pleiten voor een strenge, disciplinerende aanpak, meer controle in de wijk en interventies als samenscholingsverboden, ingegeven door de overtuiging dat ze daarmee de ‘risicofactoren’ (zoals weinig sociale controle, invloeden van de delinquente straatcultuur, slechte prestaties en uitval op school) kunnen terugdringen. De sociale professionals, waaronder jongerenwerkers Charley en Meryem, pleiten ook voor disciplinerende maatregelen, maar denken dit te bereiken

¹ Het Veiligheidshuis is een samenwerkingsverband tussen alle ‘ketenpartners’ die een rol spelen bij de uitvoering van het Integraal Veiligheidsbeleid van de Gemeente.

door een coachende aanpak en zien alternatieve mogelijkheden om Hicham én zijn straatvrienden te motiveren op het rechte pad te blijven. Zij stellen een 'talentgerichte' aanpak voor en zien juist de 'beschermende' factoren als uitgangspunt van hun motivatiestrategie (zoals zijn sociale karakter en zijn sportieve talent).

Meryem over Hicham: "Hicham is erg zoekende. Hij weet niet goed wat hij leuk vindt, waar hij goed in is en bij wie hij wil horen en zoekt de spanning in negatief gedrag. Bovendien is hij erg beïnvloedbaar door anderen. Daar zien we een ingang voor het werken met hem:...een positief rolmodel kan waarschijnlijk veel voor hem betekenen, als alternatief voor de negatieve beïnvloeding die we nu op straat zien". Charley vult aan: "Hicham maakt indruk op mij in de wijk. Hij heeft veel talent op het gebied van sport maar is zich daar niet van bewust en weet dat talent niet positief in te zetten. Ook kan zijn sociale karakter als beschermende factor worden versterkt. Oké, het klopt dat hij vaak de clown uithangt en roekeloos is, maar je kunt wel snel contact met hem krijgen en hem aanspreken op zijn gedrag. Hij is goed te corrigeren, altijd wel in voor een praatje en een grap. Daarnaast is het ook een kwaliteit van Hicham dat hij tot nu toe niet meegedaan heeft aan delicten die in groepsverband zijn gepleegd, ik bedoel, hij heeft ook laten zien dat hij niet altijd een meeloper is..."

De meerderheid in het Casusoverleg vindt dat voor Hicham een preventieve, talentgerichte aanpak van belang is, met zowel een disciplinerend als stimulerend (activerend) karakter. De jongerenwerkers spreken af dat ze Hicham actief zullen uitdagen voor deelname aan het voetbalproject in de wijk dat het jongerenwerk in samenwerking met Sportbuurtwerk van de Gemeente heeft ontwikkeld. Doel van het project is om jongeren te stimuleren tot positieve talentontwikkeling, door een wereld van professioneel voetbal na te bootsen. Jongeren worden enerzijds gecoacht op discipline en pro-sociaal gedrag en anderzijds krijgen ze de kans om alternatieve succeservaringen op te doen (zie paragraaf 2.4.) die een positief effect hebben op het ontwikkelen van intrinsieke motivatie voor resistance. Deze preventieve methode moet hen behoeden voor het ontwikkelen van delinquent gedrag en de overlast van problematische jeugdgroepen in wijken terugdringen. In die periode wordt voor de jongste jongens in de wijk (10 - 12 jarigen) een nieuw aspirantenteam opgericht waar Hicham voor in aanmerking komt. Hiermee denkt de Gemeente jeugdcriminaliteit al op zeer jonge leeftijd aan te pakken en in de kiem te kunnen smoren.

Om te kunnen begrijpen hoe Hicham op het rechte pad blijft en zich op een positieve manier kan ontwikkelen bouwen we onder andere voort op criminologische theorieën die we in de volgende paragraaf in vogelvlucht bespreken.

2.2 Resistance to Crime (criminaliteit weerstaan)

De 'straatcultuur' kenmerkt zich door een grote criminogene diversiteit die niet altijd zichtbaar is voor de buitenwereld, ook niet voor jongerenwerkers. We komen jongeren tegen die zich actief bezig houden met criminele activiteiten (persisters) en bewust lid zijn van de 'delinquente' straatcultuur (Hadioui 2011), jongeren die voor het eerst met politie en justitie in aanraking komen (first offenders), jongeren die willen stoppen met criminaliteit (desisters) en jongeren die er in slagen criminaliteit te weerstaan ondanks het feit dat hij wel aan de verleidingen en druk van criminaliteit wordt blootgesteld. Hicham behoort bij deze laatste groep jongeren. In de Brabantse Onderzoekswerkplaats noemen we deze groep 'resisters', afgeleid van 'resistance to crime' dat letterlijk 'criminaliteit weerstaan' betekent. Deze groep heeft binnen de levensloopcriminologie relatief weinig onderzoeksmatige aandacht, in tegenstelling tot jongeren die wel strafbare feiten plegen. Sheila Adjiembaks stelt in haar literatuurstudie naar 'resistance to crime' (2013, te verschijnen) dat er nog geen verklarend onderzoek is naar het ontwikkelen van niet-delinquent gedrag in situaties waar je het wel zou verwachten. Ook zij ziet 'resistance' als een belangrijk thema in het desistance-onderzoek.

Desistance from crime (afzien van criminaliteit)

Desistance from crime betekent letterlijk afzien van criminaliteit en wordt afgekort desistance genoemd. Desistance onderzoek, een relatief jonge stroming binnen de levensloopcriminologie, zoekt men niet zo zeer naar redenen waarom mensen een criminele carrière ontwikkelen, maar stellen ze de vraag andersom: waarom en hoe stoppen mensen met criminaliteit? We willen in ons onderzoek bestaande inzichten over desistance processen gebruiken als referentiekader om te begrijpen hoe jongeren criminaliteit (in preventieve zin) kunnen weerstaan. Desistance onderzoekers zetten zich af tegen de populaire What Works benadering die sterk georiënteerd is op het (criminele) verleden van de desister en op het beheersen van risicofactoren. De desistance benadering is daarentegen sterk gericht op de toekomst van de desister en op het versterken van beschermende factoren die het stoppen een kans geven. Het houdt rekening met de complexe werkelijkheid: afzien van criminaliteit grijpt in op cognitief, sociaal en emotioneel ontwikkelingsgebied. Verder biedt het ruimte aan maatschappelijke invloeden en de sociale omgeving van de desister die de motivatie om te stoppen beïnvloeden (Rovers 2007; Weaver & McNeill 2007; Vogelvang 2009; Geenen 2010).

Resistance als perspectief voor preventief werken met 'risicjongeren'

Zoals gezegd willen we kennis uit desistance studies benutten voor ons onderzoek naar resistance om te begrijpen waarom sommige jongeren niet in de criminaliteit belanden. In onze studie naar de preventieve werking van talentprojecten is resistance een krachtig perspectief omdat het in meerdere opzichten goed aansluit bij de onderzoekspraktijk: het jongerenwerk. Haar doelgroepen, zeker in achterstandswijken, komen vrijwel allemaal in aanraking met criminaliteit. Het resistance perspectief past goed bij het jongerenwerk omdat zij de focus legt op ontwikkelmogelijkheden voor jongeren, dus op de toekomst en niet op het verleden van de deelnemers. Jongerenwerkers beogen met talentontwikkeling een positieve gedragsverandering, waarbij wordt uitgegaan van de beschermende factoren: potenties en het zelfregulerend vermogen van de jongeren, inclusief hun omgeving, en minder op hun deficiënties en problemen. Om te begrijpen wat de impact is van talentontwikkeling op het weerstaan van criminaliteit kijken we niet alleen naar Hicham, maar ook naar de invloed van de sociale omgeving zoals de buurt, de school, het gezin en de invloed van belangrijke anderen. In dit hoofdstuk beschrijven we wat het voetbalproject voor Hicham betekent, hoe hij zich ontwikkelt en welke elementen voor hem resistance stimulerend werken.

2.3 Motivatiestadia

Het voetbalproject is een soort voetbalvereniging midden in de buurt, maar lidmaatschap staat niet open voor iedereen. De werving en selectie voor deelname gebeurt door jongerenwerkers op straat en op andere vindplaatsen waar jongeren verblijven. Niet het voetbaltalent maar motivatie om hard te trainen en bij te dragen aan het positieve imago in de wijk zijn doorslaggevende criteria voor deelname. Lidmaatschap bij het project levert status en respect op in de wijk. Criminele jongeren, althans persisters, mogen niet deelnemen.

Eerder onderzoek in de praktijk maakt inzichtelijk dat motivatie voor deelname aan talentprojecten in stadia verloopt (Kooijmans 2010). Risicjongeren zijn aanvankelijk meestal niet, of zeer extrinsiek gemotiveerd voor talentontwikkeling. We willen met het verhaal van Hicham laten zien hoe hij steeds meer intrinsieke motivatie ontwikkelt en op die manier eigenaar wordt van zijn eigen talentontwikkeling. Het ontwikkelpad van Hicham beschrijven we aan de hand van deze vier 'motivatiestadia' (zie figuur hieronder) die we verderop zullen uitwerken.

Bovenstaande figuur laat een lineair proces van motivatie voor talentontwikkeling zien. De praktijk laat echter een veel grilliger patroon zien dat gepaard gaat met vallen en opstaan, met succeservaringen en terugslagen. Hierbij zijn zowel persoonlijke factoren (zoals karakter, de mate van talent en competenties) als relationele, emotionele en cognitieve aspecten van invloed (Rovers in Kooijmans 2010). Uit eerder genoemde desistance studies weten we dat ook het proces van stoppen met criminaliteit in stadia en als een zigzagproces verloopt. Uit ons onderzoek blijkt dat ook een resistance-proces een dergelijk verloopt kent.

Hieronder volgt een beschrijving van de zoektocht van Hicham aan de hand van zijn groeiende motivatie voor talentontwikkeling, voorzien van een aantal algemene inzichten uit desistance studies. In elke stadium reflecteren we op zijn motivatie voor het voetbalproject en hoe parallel daaraan zijn resistance-proces verloopt.

Zoeker

Charley en collega's verleiden Hicham tot een eerste ontmoeting en leggen via een spontaan 'balletje trappen' vrijblijvend contact met hem. Via het voetballen zoeken de jongerenwerkers aansluiting en dagen hem uit om vaker naar de 'voetbalkooi' te komen om op die manier een vertrouwensrelatie op te kunnen bouwen. Hicham vindt het voetballen op straat wel grappig maar het blijft aanvankelijk bij toevallige ontmoetingen. Zijn contacten met jongens elders in de wijk vindt hij vele malen spannender. Hicham is een jongen die overal opduikt, bij alle jeugdgroepen aansluiting zoekt, maar nergens echt bij hoort. Hij heeft geen echte voorkeur voor bepaalde hobby's, weet niet waar hij goed in is en vindt eigenlijk alles wat nieuw en avontuurlijk het uitproberen waard. Hij doet als 'shopper' dan ook met veel evenementen en projecten mee, kijkt wat er aan plezier of spanning te halen is, maar haakt meestal weer af.

Hicham is in dit stadium niet actief of bewust bezig met het weerstaan van criminaliteit. Hij is ook nog niet gemotiveerd voor talentontwikkeling als alternatief voor de spanning van de straat. In dit stadium is hij het meest kwetsbaar. Zowel de vaardigheden om zichzelf te reguleren als een sociaal netwerk ontbreekt, hij weet niet wat hij wil en identificeert zich met de (delinquente) straatcultuur.

Maruna, een Ierse desistance onderzoeker, stelt dat een substantiële en blijvende verandering in crimineel gedrag nooit het resultaat kan zijn van een louter passieve ervaring (2001). Het perspectief van de desister als 'actieve actor' wordt in de literatuur vaak aangeduid met de term 'agency': de actieve inbreng van de persoon zelf (Nuytens et al. 2007). Volgens Maruna gaat het bij desistance om het ontdekken of ontwikkelen van je kracht; ontdekken dat je de mogelijkheid hebt om keuzes te maken en te regeren over je eigen leven. Desistance studies zien het afzien van criminaliteit als het resultaat van een actieve investering van de desister zelf (Vogelvang 2009 p. 20). De vraag die wij ons stellen is of agency voor Hicham ook een voorwaarde is voor resistance.

Beginner

Na enige tijd, Hicham is nu dertien jaar, besluit Charley om hem te vragen als keeper voor een wedstrijd (een battle) tussen twee wijken. Dat slaat enorm aan, dergelijke battles zijn in de straatcultuur erg populair. Waar vroeger veel gevochten werd door groepen jongens uit de verschillende wijken, daar wordt nu in voetbal-battles om 'status en respect' gestreden. Mede dankzij Hicham wordt de wedstrijd glansrijk gewonnen. Dit succes geeft hem niet alleen veel positieve aandacht, wat Hicham helemaal niet kent, maar is ook een eye opener om meer met zijn

sportieve talent te kunnen doen. Voor Hicham is deze succeservaringen (en vooral ook de aandacht die het genereert) een cruciale gebeurtenis. Hicham mag vanaf dat moment meetrainen en maakt kennis met de werkwijze van het project. Niet alleen het goede voetbalspel levert veel positieve aandacht en status op, maar vooral goed gedrag in de wijk. Van dat laatste moet Hicham aanvankelijk niet veel hebben, hij vindt het in de woorden van zijn broers “iets voor watjes”. Op straat confronteert Charley hem met zijn gedrag. Charley weet Hicham daarnaast opnieuw te verleiden, dit keer met het perspectief dat hij gescout zou kunnen worden door de bondscoach van de stedelijke selectieteam en in aanmerking kan komen voor de populaire stedelijke battles.

“Wij coachen hem bij het zoeken naar positieve doelen en het realiseren daarvan, steeds in kleine stappen. Dat doen we door goed gedrag te belonen en negatief gedrag af te keuren. We werken eerst vooral aan sociale vaardigheden, we werken aan discipline en tolereren geen gedrag en taalgebruik dat de jongens zich op straat hebben eigen gemaakt. We leren ze in te zien wat de consequenties zijn van negatief gedrag, via voetbal maar ook in gesprekken voor en na elke training. Als Hicham zich aan de afspraken houdt en zich positief inzet kan hij een plaats in de selectie verdienen. Bij negatief gedrag moet hij zich in het bijzijn van iedereen tien keer opdrukken, of wordt hij niet opgesteld in de wedstrijd. Als het goed gaat op school mag hij de aanvoerdersband dragen, daar is hij gevoelig voor”.

Uit desistance onderzoek leren we dat aan het stoppen met criminaliteit vaak een heftige, cruciale gebeurtenis vooraf gaat (Nuytjens et al, ibidem). Dit kan een gevangenisstraf zijn die als een schok wordt ervaren, of juist een positieve gebeurtenis: een verliefdheid, een onverwachte succeservaring of een bijzondere ontmoeting. Zo’n levensgebeurtenis kan een ‘hook for change’ zijn, een kans die zich aandient en gegrepen kan worden als keerpunt. Een dergelijke ervaring brengt het zelfbeeld van de desister aan het wankelen (Maruna ibidem). In het geval van Hicham kunnen we zijn succeservaring bij de voetbal-battle zien als zo’n keerpunt. We zien hem in deze fase worstelen met zijn identiteit. Wie ben ik en bij wie wil ik horen? Het is een cruciaal moment in zijn resistance proces omdat hij ook intensief optrekt met zijn oude straatvrienden en geniet van de spanning die dat met zich meebrengt.

Gevorderde

Hicham heeft er ruim twee jaar over gedaan, hij is nu 15 jaar, voordat hij echt bij het project wil horen en zich volledig wil wijden aan het voetballen. Hicham traint intensief en werkt ook naast het voetbal aan zijn conditie, door te fitnessen en te joggen. In die periode gaat het beter op school omdat hij nu weet wat hij wil: van zijn sportieve talent wil hij zijn beroep maken. Hij droomt ervan een sportopleiding te kunnen gaan doen maar realiseert zich dat hij daarmee de lat hoog legt en er veel voor moet doen én laten. Charley betreft Hicham inmiddels als assistent trainer bij de jongste pupillen. Hier geniet Hicham erg van omdat hij merkt dat hij populair is bij de aankomende ‘sterren’. Hij wil graag een goed voorbeeld voor hen zijn.

Hicham begint zich in deze fase op te stellen als een ‘actieve actor’ die zich realiseert dat hij zelf verantwoordelijk is om iets van het leven te maken (agency). Uit desistance studies is bekend dat jongeren in deze fase vaak de behoefte hebben om iets voor anderen te betekenen. Ook Hicham haalt motivatie uit het feit dat hij “kan doorgeven aan anderen wat hij zelf heeft geleerd”. Hoewel de begeleiding door jongerenwerkers in dit stadium minder intensief wordt, blijft het voor Hicham cruciaal dat Charley in hem gelooft en pleitbezorger voor hem is. De verleiding en druk van de straat blijft trekken omdat de identificatie met de nieuwe groep nog niet geïnternaliseerd is (zie ook hoofdstuk 4 van Raven over disciplinerende groepslidmaatschappen). Door oude vrienden van de straat, die inmiddels pronken met dure spullen wordt de ‘dorpsgek’ nu een ‘verrader’ en ‘overloper’ genoemd. Dit maakt hem erg onzeker waardoor hij de steun van Charley hard nodig heeft.

Master

Masters in talentontwikkeling zijn zodanig intrinsiek gemotiveerd dat zij eigenaar zijn over hun eigen talentontwikkeling. De rol van jongerenwerkers is in dat stadium wederkerig inspirerend en vooral faciliterend. Masters worden vaak ingezet als assistent jongerenwerkers. Voordat Hicham volledig de

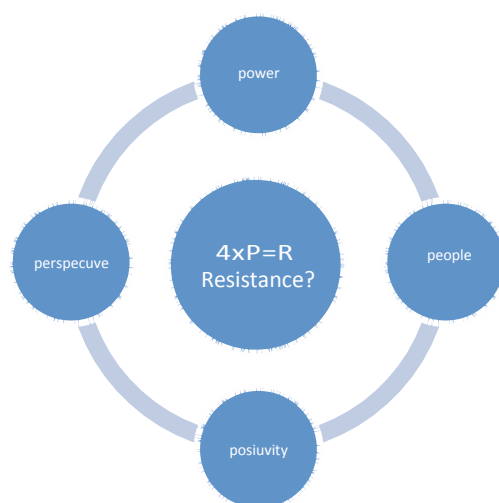
regie heeft over zijn eigen talentontwikkeling en het stadium van 'master' heeft bereikt, verhuist hij op zijn zestiende naar Amsterdam. Hij realiseert zich, onder andere door gesprekken met Charley, dat hij in Amsterdam nog geen vrienden heeft en weer aan de verleidingen van de straat zal worden blootgesteld. Het zal moeten blijken of Hicham sterk genoeg is om de ingeslagen weg door te zetten en intrinsiek gemotiveerd blijft om een sportopleiding te gaan doen en ook in Amsterdam op het rechte pad zal blijven.

Maruna (ibidem) stelt, wil er sprake zijn van blijvende desistance, dat er in de beleving van de desister een breuk dient op te treden die tot innerlijke verandering leidt. Veranderingen in het zelf(beeld) zijn van groot belang, waardoor desisters als het ware hun criminele verleden herwaarderden en zich andere, vaak hogere doelen stellen naar de toekomst. Ze construeren een ander verhaal over zichzelf, een 'nieuw ik-verhaal', oftewel een getransformeerd ik-narratief. De verhuizing naar Amsterdam is een nieuwe levensgebeurtenis voor Hicham waardoor hij op een nieuw 'kruispunt' staat, met een nieuwe 'hook for change' die zijn ontwikkelpad ten goede, maar ook ten kwade kan keren. McNeill (2007) spreekt van transities in het sociaal kapitaal als belangrijke factor bij desistance. Ook in Amsterdam heeft hij anderen hard nodig heeft om trouw te kunnen blijven aan zijn ambitie en te 'resisten', wat zal blijken in hoofdstuk 3 en 4.

2.4 Resistance stimulerende factoren (hypotheses)

Hoewel het weerstaan van criminaliteit een weerbarstig proces is dat geenszins lineair verloopt is de ontwikkeling die Hicham in de Brabantse periode doormaakt behoorlijk ideaaltypisch. De stappen voorwaarts zijn steeds groter dan de terugvallen waardoor hij steeds meer grip krijgt op zijn leven. Naarmate hij meer gemotiveerd raakt voor talentontwikkeling lukt het hem steeds beter de verleidingen en druk van criminaliteit te weerstaan. Maar dat is hard werken. Wat maakt nu dat Hicham tot zijn zestiende in staat is geweest criminaliteit te weerstaan?

Nadere analyse wijst uit dat hier mogelijk vier factoren een rol spelen, die we hieronder als een hypothetisch model presenteren. De vier factoren die verderop toegelicht worden bevatten ingrediënten die dwars door alle motivatiestadia heen voor resisters in bepaald opzicht van betekenis zijn.

Bovenstaand hypothetisch model dient als basis voor het vervolgonderzoek naar de specifieke resistance stimulerende werking van talentprojecten bij verschillende type jongeren. In de laatste

fase van het onderzoek zal getoetst worden hoe de factoren zich tot elkaar verhouden en of er een bepaalde hiërarchie in aan te brengen is.

Criminaliteit kunnen weerstaan: 'Power'

'Power' verwijst naar 'kunde en kracht' om verleidingen te kunnen weerstaan, maar ook naar 'de situatie machtig zijn' (agency). Jongeren die worstelen met delinquentie hebben vaak een externe 'locus of control'. Zij zijn geneigd anderen de schuld te geven van hun situatie, personen of instituties (zoals bijvoorbeeld de politie, het onderwijs of de regering). Het inzicht om zelf verantwoordelijk en 'bij machte' te zijn om op het rechte pad te blijven is voor resisters cruciaal. Het lijkt daarbij een voorwaarde om een aantal praktische en sociale vaardigheden te beheersen, zoals discipline, samenwerken, tegenslagen incasseren, behoeften uitstellen, maar ook inzicht te hebben in de consequenties van het eigen gedrag. Hicham vertelt daarover:

"... bij het project leer ik me beter aan afspraken te houden. Discipline is belangrijk, als je te soft bent gaan ze met je spelen" en "... ik heb van alle kanten gezien hoe het niet moet en heb dat op een gegeven moment als een les voor mezelf gezien". "Door het project ben ik veranderd. Ik leer ik wat ik kan doen als ik boos word, ik denk beter na voordat ik iets doe en ga ook beter met anderen om" en "Als ik iets in mijn hoofd heb hoeft het niet meteen vandaag..."

Er toe doen en erbij horen: 'People'

Hoewel Hicham een einzelgänger lijkt, hebben anderen altijd een grote invloed gehad op zijn emoties en gedrag, zowel in positieve als in negatieve zin. We hebben gezien hoe de druk van andere jongens een rol hebben gespeeld, maar ook wat Charley en Meryem voor Hicham hebben betekend. De volgende uitspraken illustreren dit:

"... ik wil dat mijn ouders trots op me zijn, daarom wil ik geen verkeerde dingen doen" en ". "Ik vertrouw Charley, hij gelooft in mij". "Als ik goed wil worden bij het project en bij het selectieteam wil horen moet ik afstand nemen van oude vrienden" en later "...wat ik geleerd heb wil ik doorgeven aan anderen".

De factor 'People' verwijst naar het pro-sociaal netwerk waarvan desistance auteurs stellen dat het een van de belangrijkste factoren is om duurzaam af te kunnen zien van criminaliteit. Ook in een resistance-proces lijkt dit een kernthema te zijn. We zien bij Hicham dat het om praktische en psychosociale ondersteuning gaat maar dat vooral de morele steun van belangrijke anderen, bij een gemeenschap mogen horen en voor anderen van betekenis zijn grote impact heeft.

Succeservaringen als brandstof voor intrinsieke motivatie: 'Positivity'

Het derde thema, het opdoen van succeservaringen en deze te bekrachtigen door ze te vieren krijgt in desistance studies weliswaar aandacht, maar wordt niet expliciet als desistance bevorderende factor beschreven. In het resistance proces van Hicham blijkt dat juist het vieren van succeservaringen veel impact heeft. Een prijsuitreiking met publiek, de selectie voor het stedelijk selectieteam en de rituele muziek bij de battles maken diepe indruk op hem, maar ook het moment dat hij assistent trainer wordt. Met 'Positivity' wordt onder andere verwezen naar een positieve energie, ook wel 'flow'² genoemd die vrij komt als mensen een prestatie leveren die het uiterste van hun kunnen vraagt. Als dergelijke ervaringen worden bekrachtigd door anderen, onder andere via rituelen en symbolen lijken ze dieper in te grijpen en werkt het op een bepaalde manier net zo verslavend als de 'kickervaringen' die Hicham kent van de straat (Kooijmans 2009, p.43-49). Wanneer Hicham begint te terug te verlangen naar dat gevoel geeft dat zijn resistance proces meer kans van slagen.

² Het concept 'flow' is geïntroduceerd en uitgewerkt door o.a. M. Csikszentmihalyi (1996)

“... ik kreeg een kick als ik goed speelde. Het voetbalsucces heeft me omhoog gepushed, ik wilde steeds beter worden, en meer en meer bereiken”. “Het is mijn nieuwe verslaving geworden”. En “...het doet mij goed als anderen genieten wanneer ik in de goal sta en goed sta te keepen. En helemaal als ze ook nog zeggen dat ik goed bezig ben”. Over het vieren van succes zegt hij: “Toen we de ‘Fair Play Award’ wonnen kwamen profvoetballers van FC Den Bosch ons persoonlijk feliciteren. Ik werd gek dat die gasten kwamen..., daar stonden we dan, muziek van de Champions League galmde door de zaal... vet was dat man!”

De succeservaringen van Hicham hebben voor hem in alle stadia van talentontwikkeling als brandstof gewerkt, ook in perioden van terugval. Flow ervaringen versterken de intrinsieke motivatie van resisters op een manier die diep ingrijpt en duurzaam doorwerkt.

Een nieuw ‘ik-narratief’ construeren: ‘Perspective’

Hicham construeert in zijn jonge jaren meerdere identiteiten, soms zelfs tegelijkertijd en past in de wisselende settings zijn gedrag en taal daarop aan. Zijn identiteit is zeer kneedbaar, erg gemakkelijk te beïnvloeden door idolen, rolmodellen en peers. Het werken aan positieve doelen voor de toekomst helpt hem bij het vormen van een positiever zelfbeeld. “Ik weet nu dat ik van sport mijn beroep van wil maken” is een veelzeggende uitspraak over zijn veranderende narratief. Het nieuwe verhaal dat hij na verloop van tijd over zichzelf construeert zegt veel over de intrinsieke motivatie om op het rechte pad te blijven.

“... oude vrienden zeggen ‘waar ben jij nou helemaal mee bezig gast, dat voetbalproject bij het jongerenwerk is voor watjes’. Toen schaamde ik me wel... bij die voetbalmutsen, daar wil ik toch niet gevonden worden...(lacht)” Het zijn twee werelden, die van binnen en buiten. Ik kan heel makkelijk schakelen hoor, ik praat zelfs anders op straat, op school, thuis en bij het jongerenwerk. Overal heb ik een stukje”. En later “... ik ben veranderd en wil dat ook aan anderen laten zien.”

Hicham bekrachtigt zijn nieuwe identiteit met een nieuwe bijnaam: ‘Machi’. Hij zet deze naam op zijn facebookprofiel en laat een tatoeage zetten. Hij wil de bijnaam ‘dorpsgek’ (dat kleeft aan zijn oude ik-narratief) voorgoed van zich afschudden. We zien ook bij andere resisters in het gevorderde stadium van talentontwikkeling de behoefte om lichamelijk uitdrukking te geven aan het veranderende ik-narratief, bijvoorbeeld door kleding of kapsel, maar ook door een getraind lichaam of juist het verwijderen van tatoeages, gouden tanden of piercings.

Het loslaten van dat oude ik-verhaal is pas mogelijk als de resister een krachtig alternatief heeft. De voorgaande drie thema’s lijken daarbij voorwaardelijk te zijn.

2.5 De kracht van Resistance als perspectief voor jongerenwerkers

Resistance to crime blijkt een krachtig perspectief om talentontwikkeling en het weerstaan van criminaliteit in samenhang te begrijpen en verwoorden. Het doet recht aan een specifieke groep jongeren, namelijk zij die geen criminaliteit plegen, hoewel ze er wel aan worden blootgesteld. Met name voor jongerenwerkpraktijken die als doel stellen criminaliteitsresistentie bij risicjongeren te bevorderen geeft het resistance perspectief handvatten om de werking ervan te analyseren en te onderbouwen.

We pleiten ervoor om ‘resisters’ te erkennen als een specifieke doelgroep van het jongerenwerk. De discussie welke ‘risicjongeren’ tot de doelgroep van het jongerenwerk behoren kunnen we namelijk pas effectief voeren als we de criminogene diversiteit van de doelgroep kennen en erkennen. Daarbij is het belangrijk dat we ons ook blijven realiseren dat de meeste jongeren ‘abstainers’ zijn, zij die helemaal geen verhoogde kans hebben in de criminaliteit terecht te komen. Als we hier geen oog voor houden kan het resistance-perspectief een schadelijke bijwerking hebben, namelijk stigmatisering en criminalisering van kansrijke jongeren die aan het jongerenwerk deelnemen.

Vervolgens vinden we het van belang dat jongerenwerkers zich niet alleen bewust worden van de diversiteit in gedrag maar vooral ook in verschillen in motivatie voor het gedrag. Dit is een voorwaarde om hun motivatiestrategieën doelbewust te kunnen inzetten.

De praktijk mist een adequaat diagnostisch instrument om de motivatiestadia van talentontwikkeling en het proces van resistance van de doelgroep systematisch te kunnen monitoren. Dit is naar ons idee een voorwaarde om professioneel in te kunnen spelen op de genoemde diversiteit.

Het ontwerp van een dergelijk instrument moet zowel recht doen aan de inzichten over de criminogene diversiteit van de doelgroep als aan de diverse motivatiestadia van talentontwikkeling. Een 'resistance-focused' analyse instrument zal niet alleen het concrete professionele handelen, maar ook de communicatie daarover - zowel intern als extern - naar een hoger plan brengen. Als jongerenwerkers betrokken worden bij het ontwerpen van dit instrument zullen zij beter in staat zijn 'maatwerk te leveren' in het werken met jongeren en lukt het hen bovendien beter hun specifieke praktijkkennis over het werken met resisters te claimen en uit te dragen.

We zagen dat de vier factoren (Power, People, Positivity en Perspective) een aantal algemene ingrediënten bevatten die voor resisters van belang blijken te zijn. De vraag in hoeverre deze factoren gelijkwaardig aan elkaar zijn, hoe ze in relatie tot elkaar staan en of de factoren voor alle type jongeren even belangrijk zijn wordt in de laatste fase van het onderzoek (2014) beantwoord. Als we op basis van onderzoek weten welke factor in een bepaald stadium resistance stimulerend werkt, en welke factoren voor bepaalde type jongeren belangrijk zijn kunnen we het methodisch handelen hierop afstemmen en binnen talentprojecten meer maatwerk leveren.

Hicham is een jongen die primair gemotiveerd raakt door een positieve omgeving met mensen die in hem geloven en hem steunen. Voor hem is het thema 'people' een sleutel tot resistance. Daarbij is gebleken dat hij een aantal skills als discipline en zelfinzicht moest ontwikkelen om te kunnen resisteren ('power'). Voor andere jongeren kunnen bijvoorbeeld nieuwe inzichten en nieuwe vaardigheden belangrijker zijn dan de steun van een sociaal netwerk. We stellen de hypothese dat 'power' en 'people' belangrijke basisingrediënten zijn voor het genereren van succeservaringen ('positivity') wat voorwaardelijk is voor het construeren van een resisters-narratief ('perspectief'). Hiermee wordt de kans op een delictvrije toekomst voor jongens als Hicham vergroot (Kloppers & van der Ven 2013; Schoof en van Barneveld 2013).

3 De emotionele energie van succeservaringen³ (Sebastian Abdallah)

We pakken hier het verhaal op vanaf het moment dat Hicham naar Amsterdam verhuist. De belangrijkste nieuwe ontwikkeling is dat hij serieus met kickboksen aan de slag gaat; dit hoofdstuk behelst een beschrijving van zijn ontwikkeling in deze sport. Het uitgangspunt is dat succeservaringen van groot belang zijn voor jongeren om gemotiveerd te blijven tijdens ontwikkelingstrajecten. Succeservaringen zijn momenten die jongeren 1) emotionele stimulans bieden om gemotiveerd te blijven en initiatief te (blijven) nemen, 2) die hen in verbinding brengen met anderen en met specifieke settings waarin ze plaatsvinden en 3) die hen 'boven zichzelf uit doen stijgen' wat bijdraagt aan het zien en creëren van perspectieven op verdere ontwikkeling en eigen mogelijkheden. Succeservaringen kunnen we zien als een soort brandstof die helpt om jongeren van een houding van

³ Dit hoofdstuk is een bewerking van de tekst 'Samir's Gym. De emotionele energie van succeservaringen in het jongerenwerk', Abdallah, S. (2012); in: Uitermark, J., Gielen, A.-J., & Ham, M. (2012). Wat werkt nu werkelijk? Politiek en praktijk van sociale interventies (p.123-43). Amsterdam: Van Gennep.

slachtofferschap naar ondernemerschap te brengen waardoor ze sterker het idee krijgen dat ze invloed hebben op de koers van hun leven.

We analyseren deze ervaringen aan de hand van Collins' theorie over Interaction Ritual Chains (2004). In positieve interacties met anderen ontstaat volgens hem emotionele energie die mensen als een beloning ervaren. Kort gezegd gaat het om opwinding, prestatie en enthousiasme dat initiatief voortbrengt. Mensen zijn voortdurend op zoek naar deze beloning, maar niet iedereen heeft toegang tot dezelfde interactierituelen. Als jongeren toegang hebben, is de positie die zij verwerven in het interactieritueel van essentieel belang voor hoe ze voorraden (stocks) van emotionele energie opbouwen en voor de mate waarin ze succes kunnen ervaren, zowel in eigen kring als elders in de maatschappij. Daarom is het werk van jongerenwerkers essentieel: zij faciliteren settings waarin jongeren ervaringen kunnen opdoen die hen nieuwe positieve energie en daarmee nieuwe kansen bieden.

Interactierituelen maken volgens Collins deel uit van reeksen. De term interactieritueel is oorspronkelijk van Goffman (1967) die interactie analyseerde als performatieve prestatie ('accomplishments'). Dat betekent dat we interacties kunnen zien als 'optredens' in een toneelstuk. In dat optreden krijgen we van alles voor elkaar, met name winnen of verliezen we aanzien. Collins theoretiseerde Interaction Ritual Chains als processen met blijvende sociale effecten. In Collins' analyse hebben interactierituelen ingrediënten en uitkomsten. De ingrediënten bestaan uit lichamen (in elkaars aanwezigheid zijn), grenzen (een afbakening van de activiteit van de buitenwereld), focus (samen gericht zijn op iets), en mood (in een gezamenlijke stemming en sfeer zijn). De uitkomsten van het ritueel zijn: solidariteit, energie, symbolen en moraliteit. De rest van dit hoofdstuk, met name 3.3, bestaat uit een uitleg van hoe de rituele ingrediënten en uitkomsten helpen om Hichams succeservaringen te begrijpen, en wat interactierituelen betekenen voor het jongerenwerk.

3.1 Goed doen: een dagelijkse strijd

Much like joining a gang or becoming involved in street crime, two germane careers from which it offers a potential escape route, membership in the gym acquires its full social meaning only in regard of the structuring of life chances offered - or denied - by the local system of instruments of social reproduction and mobility. Namely, the public schools, the deskilled labor market, and the activities and networks that make up the predatory economy of the street (Wacquant, 2004, pp. 17-18).

In Nederland zijn heel wat kansen en mogelijkheden om je te ontwikkelen en een 'eilandje van geluk' voor jezelf te creëren. Maar een kans is pas een kans als hij zo gezien en ervaren wordt. Bij Hicham voor de deur en in de speeltuin vinden interacties plaats die sterk beïnvloeden hoe hij over zijn maatschappelijke kansen denkt. Aiman, een van zijn leeftijdsgenoten, bracht op zijn veertiende (een aantal jaar terug dus) het opgroeien in de buurt treffend onder woorden.

Ik haat mensen die crimineel zijn. Ze zijn niet goed bezig. Ik wil goed doen, ik wil mijn school afmaken, iets met computers doen, dat is mijn lievelingshobby. Je ziet toch de hele dag die gasten [andere tieners] op hun fiets rondrijden? Ze zijn niet goed bezig, tot elf, twaalf uur 's avonds op straat. Ze doen geen huiswerk, spijbelen, wat gaan ze bereiken? Zo wil ik niet zijn, daarom ga ik niet met ze om. Als ik met ze om ga, wordt ik misschien ook als hun. Dan ga ik ook stelen, klusjes klaren voor die oudere gasten hier op straat. Wat gaat mijn moeder dan denken? Ze gaat zeker triest worden als de politie haar belt: 'Ja, je zoon zit hier bij ons.' Daarom doe ik gewoon m'n best, huiswerk afmaken, in het tienercentrum helpen, op tijd naar bed. Beter zo.

Aiman zet hiermee de zoektocht naar succes in perspectief. Op de voorgrond staat: hoe kom ik deze dag door zonder verleid te worden tot criminaliteit? Een belangrijk aspect van het opgroeien in een achterstandswijk is dat het spectrum van keuzes er anders uit ziet dan in andere wijken. Er gaat heel

wat energie naar wat je niet wil doen. Vervolgens is het de vraag of je er aan toe komt wat je wel wil doen. Naarmate de tieners ouder worden, voelen ze de druk meer. In Collins' termen: de buurt en het plein is een duidelijk ervaren afgrenzing waarbinnen jongeren een focus krijgen op kansen om geld te verdienen, maar ook op spanning en sensatie. De gezamenlijke mood in de interacties is er een van slachtofferschap en afwijzing die ze ervaren vanuit de maatschappij (de politie, leraren, werkgevers). Deze mood en focus versterken elkaar en dat brengt hen op een aantal handelingsperspectieven. De een is dan meer vatbaar voor illegale praktijken dan de ander.

Ali (20): M'n eigen broer vraagt me wel eens om dingen voor hem te doen, daar heb ik ook moeite mee. Hij weet dat ik er niks mee te maken wil hebben, en toch vraagt 'ie me. Ik heb het wel een paar keer gedaan, maar ik doe het niet meer. Ik wil gewoon m'n werk doen, m'n geld verdienen en klaar.

Hicham voert zo zijn eigen strijd op meerdere fronten. Naast de verleidingen van de straat heeft hij te maken met ingewikkeldheden op school. Het is hem nog niet gelukt om bij ROC Sport en Bewegen binnen te komen en doet voorlopig de SPW opleiding.

Hicham: Ik wil mijn school afmaken, maar school werkt niet mee [in andere gevallen heeft hij gezegd dat de school ronduit tegen hem is]

Sebas: Wat bedoel je?

H: Ze werken gewoon niet mee. S:

Wat doen ze dan?

H: Voor tentamens die ik niet heb gehaald. Die moet ik overnieuw doen. Maar je mag ze alleen doen wanneer het hun uitkomt. Ik moet wachten tot het einde van het jaar of zo iets. Ik wil mijn vakken halen, maar ze houden me tegen. Ik vraag ze om me te helpen, maar ze hebben geen tijd voor mij. Ik heb andere plannen en ik moet het halen, maar ik ben niet belangrijk genoeg voor ze of zo ... en nu stapelt alles op.

De moeilijkheid zit in het feit dat jongeren als Hicham vaak wel van goede moed zijn maar geen aansluiting vinden op school. Ze hebben nauwelijks goede voorbeelden van hoe ze die aansluiting kunnen maken en kunnen communiceren op een manier die binnen een educatief instituut effect zal hebben. De manier waarop Hicham dat hierboven doet zullen ze daar al snel afdoen als slachtoffergedrag en hem niet serieus nemen omdat hij "zijn eigen verantwoordelijkheid niet pakt." Daarbij hebben ze geen idee van de wanorde van zijn thuissituatie en woonomgeving waarbinnen hij zijn zoektocht naar succes dient te navigeren.

3.2 Sportproject in de buurt: oude rituelen, weinig kans op succes

Een aantal maanden nadat Hicham naar Amsterdam verhuisde, ging een project van start vanuit het sportbuurtwerk, waarbij jongeren opgeleid worden tot assistent sportbegeleider. Hicham meldt zich al gauw aan. Al enige tijd wil hij het imago van 'dorpsgek' van zich af schudden. Hij wil ergens serieus voor gaan. Hicham geniet van zijn deelname aan het sportproject. Het wordt in de buurt aangeboden, hij kent de begeleiders, en daardoor kan hij de stap tot deelname makkelijk maken. Het contact met de begeleiders doet hem goed; het doet hem denken aan zijn ervaringen met het voetbalproject in Brabant. Een belangrijke reden is dat ze hem niet behandelen als de 'dorpsgek' maar serieus met zijn gedrag, vragen en wensen omgaan. Een van hen, Stefan, is afgestudeerd aan de opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV) en de ander, Ahmed, komt van de Academie voor Lichamelijke Opvoeding (ALO). Samen hebben ze de missie om via sport en veel individuele aandacht jongeren verder te helpen. Hicham begint vragen te stellen over hoe hij op het HBO zou kunnen komen. De begeleiders helpen hem aan informatie, maar waarschuwen hem dat het harder werken zal betekenen dan hij ooit heeft gedaan op school. Ze vertellen hem dit omdat hij zich nu op het MBO al niet genoeg inzet en meestal 'anderen' de schuld geeft voor dingen die niet werken. 'Nee maar als ik op HBO kom, doe ik het zeker anders. Dan pak ik het serieus aan.'

Gedurende zijn deelname aan het project steken de andere deelnemers de draak met zijn reputatie in de buurt en zijn lange haar ('Je ziet eruit als een meisje!'). Soms reageert hij door van zich af te bijten maar meestal laat hij het gaan. Toch hebben dit soort zaken effect op hem en de keuzes die hij maakt:

Hicham: Kan ik eigenlijk ook in hele andere buurten activiteiten doen? Alleen maar in je eigen buurt blijven is ook niks. Altijd maar die zelfde gasten. Als ik bij hun ben, trekke ze me weer in die ouwe rol weet je. Ik kom nie' ech' vooruit. Het is steeds weer hetzelfde liedje. 'Hé daar hebbe we Hicham! Hééé!' En dan gaan ze weer dom doen weet je. En als zij zo gaan doen, dan voor ik het weet zit ik er ook weer in. Ik kan nie' ech' professioneel zijn met hun. Iedereen kent me hier. Ze denken dan toch 'Yey. Dat is Hicham, bij hem kunnen we alles maken.' Snap je? Als ik gewoon in een nieuwe buurt kan werken, waar ze me nie' kennen. Dan is het zeg maar beter. Dan kan ik zeg maar opnieuw beginnen. Die weten niet hoe ik vroeger was.

Hij vindt het steeds belangrijker om de bekende settings te verlaten waar zijn rol al teveel bepaald is. Voor alles wat hij inbrengt hebben de andere jongens op voorhand al een interpretatie. Ze hoeven hem niet serieus te nemen.

Farid (jongen uit de buurt, 23): Hij wordt echt naar behandeld man. Zelfs door zijn eigen familie. Was z'n hele familie weg, zonder hem. Met Ramadan. Hij belt met mijn telefoon. Zegt z'n broer: 'Pech gehad. Had je maar op tijd moeten zijn. Doe!' Uiteindelijk is 'ie met openbaar vervoer gegaan. En als iemand anders met 'm omgaat, zeggen ze dat 'ie 'in rang gedaald is' omdat 'ie met Hicham omgaat.

Hicham besluit te stoppen met het sportproject. Hij bedankt de begeleiders voor hun steun en inzet. Hij wil wel in contact blijven maar vindt dat hij beter ergens anders opnieuw kan beginnen. Stefan en Ahmed willen het liefst dat hij blijft maar begrijpen dat het project zowel een context is die Hicham bewust maakt van zijn mogelijkheden als een plek van obstakels die hij moet overwinnen. Ze blijven in de opvolgende periode een paar keer per maand in contact met hem. Hicham stopt hier een volger te zijn; een voorbeeld is hij nog niet maar hij begint wel aan een nieuwe fase (Raven, hoofdstuk 4). Hij hoopt in een andere omgeving een andere invulling te geven aan zijn 'ik-narratief' (Kooijmans, hoofdstuk 2).

3.3 Nieuwe rituelen en nieuwe kansen: eigenaar van je lijf en je life

Hicham vindt een kleine kickboksschool in een jongerencentrum in een andere buurt waar hij begint te trainen. Een jongerenwerker runt de gym in zijn vrije tijd. Daarnaast pakt Hicham fitness-training en joggen op en houdt zich fanatiek aan een intensief trainingsprogramma. Hoewel in de kickboksgym veel jongeren komen die we zouden kenmerken als 'van de straatcultuur' heerst daar een andere logica dan op straat. Voor 'schijt hebben,' smoesjes verzinnen en autoriteit ondermijnen is simpelweg geen plek. Ze worden zowel door de groep als de trainer snel de kop in gedrukt. Een gezamenlijke focus brengt de deelnemers op een heel ander spoor:

Pugilistic pedagogy is thus inseparably a pedagogy of humility and honor whose goal is to inculcate in each the sense of limits (which is also a sense of the group and of one's place in the group)' (Wacquant, 2004, p. 111).

Collins' theorie verklaart hoe dit teweeg wordt gebracht. Door interactierituelen ontstaat entrainment: "In een gedeeld ritme raken, in de ban raken van elkaars bewegingen en emoties; en het signaleren en bevestigen van een gezamenlijke focus van aandacht en dus een staat van intersubjectiviteit" (2004, p. 64).

De lichamen van de deelnemers bewegen gesynchroniseerd in oefeningen, in de warming up als groep, tijdens de oefeningen in tweetallen. Tijdens het sparren zijn de lichamen het dichtst op elkaar. Het duel tussen twee vechtsporters heeft een enorme intensiteit. Hoewel het spel sterk competitief

is, is er ook afstemming in de bewegingen; coördinatie en samenspel. Een ultieme gerichtheid op jezelf en op de ander. Verder bevat het een showaspect in het samen opvoeren van de wedstrijd voor toeschouwers. Het groeien in dit proces heeft een enorme aantrekkingskracht op de deelnemers. Zo ook op Hicham. Als nieuweling denkt hij aanvankelijk 'best wel iets te kunnen'. Al snel realiseert hij zich dat het veel moeilijker is dan hij dacht. Vervolgens boekt hij langzaam vooruitgang en komt het moment dat hij in de ring mag staan. Een proces van drie tot zes maanden voor degenen die zich volledig inzetten: driemaal per week groepstraining en dagelijks zelfstandige training en oefeningen. Hicham doet er ongeveer een jaar over.

To find and keep one's place in the pugilistic universe, one must indeed know and always take account of one's physical and moral limits, not let one's aspirations "take off" unrealistically, not seek to rise higher and faster than is reasonable, on pain of squandering one's energy, risking getting demolished by far superior opponents, and exposing oneself to losing face (Wacquant, 2004, p. 111).

Rituele solidariteit, energie, moraliteit en symbolen

De interactierituelen in de Gym zijn exemplarisch voor Collins' theorie over het afstemmen van lichamen, afgebakend van de buitenwereld, gefocust op dit proces en het genereren van een gezamenlijke mood. De vraag is nu hoe de rituele uitkomsten - solidariteit, energie, moraliteit en symbolen - vorm krijgen. Deze theoretische tools bieden de aanknopingspunten om te begrijpen hoe succeservaringen werken.

Symbolen zijn de herkenningpunten. De symbolen hebben op zich geen energie. Het zijn de herhaalde interacties van leden die de symbolen hun kracht 'geven'. De symbolen hebben wel een energieopwekkend vermogen, aangezien het symbool een samenvatting, een herinnering is van eerdere interacties die energiegenererend waren. Denk aan de vlag van een club of een lied of leuzen van fans. Door hergebruik van symbolen die een sterke solidariteit van de groep vertegenwoordigen, is de kans groter op een positieve nieuwe interactie. Hierin wordt de solidariteit, energie en moraliteit van de groep bevestigd en versterkt. Collins (2004, p. 87) spreekt van twee manieren waarop symbolen circuleren:

Een manier is als ze objecten worden die de focus van aandacht zijn van een publiek dat emotioneel in de ban is geraakt [emotionally entrained] maar buiten dat om uit een anonieme groep mensen bestaat. De tweede soort is als symbolen die opgebouwd zijn uit persoonlijke identiteiten en verhalen, in gespreksrituelen die de verbinding markeren tussen de gesprekspartners en de symbolische objecten waarover ze praten.

De vraag is dan: wat zijn in de interacties en rituelen van de Gym de relevante symbolen? Wat zijn de herkenningpunten van solidariteit, energie en moraliteit van de deelnemers? Ze bestaan op meerdere niveaus. We beginnen ver weg en eindigen dichtbij. Als eerste zijn er de grote atleten in de sport. Voorbeelden zijn Badr Hari, Remy Bonjasky, Hesdy Gerges. Van de oudere generatie zijn er de 'levende legendes' Peter Aerts, Ernesto Hoost en Ramon Dekkers. Onlangs overleed deze laatste aan een hartaanval en plaatste Hicham een foto van hem op zijn Facebook pagina. Normaal zijn leerlingen vooral gefocust op en geïnspireerd door de prestaties in de ring. Controversiële acties als die van bad boy Badr vindt Hicham wel leuk om het over te hebben maar in de Gym is het een bijzaak. Dichterbij Hicham zijn de trainer en medeleerlingen van belangrijke symbolische betekenis. Trainen in een Gym waar jongens sparren, zich voorbereiden op wedstrijden en wedstrijden winnen, de trainer zelf met zijn reputatie, prestaties, vaardigheden, en gedetailleerde kennis. Dit heeft symbolische kracht die energie genereert bij hem en de andere deelnemers. Zijn eerste wedstrijd heeft een hoog energiegenererend effect door de gezamenlijke focus en mood van een publiek. De regelmatige trainingen en interacties genereren energie van een lager niveau maar de effecten zijn wel van langere duur. Collins schrijft:

The symbols of personal identities and reputations are the small change of social relationships ... generally of lesser momentary intensity than audience symbols but used so frequently and in self-reinforcing networks so as to permeate their participants sense of reality (2004, p. 87).

Hicham ontleent aan de Gym een enorme symbolische kracht en energie. Kickboksen is een sport waarbij het individu moet presteren, normaliter culminerend in een gevecht in de wedstrijdring. Maar de weg daar naar toe is er een van intense interactie met trainer en andere leerlingen. Ze houden elkaar in de ban.

Hicham: Soms als we oefeningen doen en we gaan er hard tegenaan. Eigenlijk kan je dan nie' meer. Maar dan schreeuwt die ander 'Kom op nog vijf!' En dan pomp je toch nog door. Misschien haal je geen vijf, maar wel drie of zo. Je moet wel.

Behalve elkaar in de ban houden, houden ze elkaar ook in het gareel. 'Waar was je man? Hé, hoe zat het vandaag? Dat ben ik niet van je gewend!' Dit zijn aansporende maar ook vermanende opmerkingen die meestal het effect hebben dat de betreffende deelnemer een tandje bij zet door in eigen tijd bij te trainen of zich in de groepstraining meer in te spannen. Collins:

It also has a controlling quality from the group side. Emotional energy is also what Durkheim called 'moral sentiment': it includes feelings of what is right and wrong, moral and immoral ... One shows respect for the group by participating in rituals venerating these symbolic objects; conversely, failure to respect them is a quick test of nonmembership in the group. Members of the ritual group are under especially strong pressure to continue to respect its sacred symbols. If they do not, the loyal group members feel shock and outrage: their righteousness turns automatically into righteous anger (2004, p. 109).

Hier wordt een beroep gedaan op Hichams solidariteit die veel verder gaat dan het komen opdagen voor trainen. Gesprekken voor en na het trainen gaan vaak over levensstijl: wat is goed om te eten, wat niet? Moet ik stoppen met roken? Hoe zit het met alcoholgebruik? Wat voor oefeningen kan ik het best doen om mijn conditie te verbeteren? Er zijn verschillende soorten condities, hoe train je welke conditie? Dit zijn de praktische manieren waarop kickboksen een manier van leven wordt. Vanuit het perspectief van rolmodelschap zien we hier de praktische uitwerking van stap 3, het modelleren van mentaliteit en stap 4, het internaliseren van gedrag (zie Raven, hoofdstuk 4). De training in de Gym en de wedstrijden zijn daarin de voornaamste energiegenererende settings en momenten. De moraliteit die Hicham nodig heeft, bestaat uit het kennen van zijn plek in de groep volgens de mate waarin je de sport beheerst, het in toom houden van zijn lichaam en geest, zichzelf langzaam en eervol opwerken, het opvolgen van instructies en advies van de trainer. De Gym is de rituele setting die deze moraliteit bestendigt.

Volgens het theoretische perspectief van Interaction Ritual Chains ervaart Hicham succes op meerdere momenten: in het succesvol volbrengen van de centrale interactierituelen van de Gym, zoals de volledige inzet tijdens de training, een beheerste maar toch effectieve sparringsessie, het vechten van een wedstrijd en het aanmoedigen van een medeleerling bij een wedstrijd. De aard van deze ervaringen is ambivalent. Het is vaak niet zozeer de training zelf die een gevoel van voldoening geeft; eerder het moment onder de douche, of bij vertrek waarbij ze elkaar nog even toespreken: "Goed getraind." Hicham won zijn wedstrijd wel maar dat ging gepaard met zware kneuzingen en hoofdpijn. Dat had op het moment zo'n invloed dat het moeilijk was om zich een winnaar te voelen. Een dag later, terug in de Gym, aangemoedigd en gecomplimenteerd door medeleerlingen en de trainer, was dat gevoel veel sterker. Succes heeft dus een sterke sociale of interactionele component. De winst van Collins' theorie is dat hij ervaringen zowel in de groep als in de tijd plaatst. Het gaat niet alleen om wat iemand op het moment ervaart; het is vooral belangrijk wat iemand van dat moment kan meenemen naar het volgende moment. Deze momenten vormen samen een chain (keten) die duurzame emotionele states (gemoedstoestand) bewerkstelligt.

De Gym is een kweekvijver voor geslaagde interactierituelen. Een aantal basisrituelen komen 'geforceerd' op gang, bijvoorbeeld het elkaar aanmoedigen als je in tweetallen traint, maar ze worden al snel ervaren als goed en werkzaam. De Interaction Ritual Chains op de lange termijn zorgen voor een vermenigvuldiging onder de leerlingen van de zelfverzekerdheid en vastberadenheid die de trainer uitstraalt. Hicham heeft moeite met het afmaken van zijn opleiding. Hij moet bijzonder veel moeite doen om een baan te krijgen en vast te houden maar hij is veel minder slachtoffer dan vroeger. Hij is steeds meer 'eigenaar' van de Gym, zijn lijf en zijn lot. Een strakke blik, klaar voor de strijd, bereid en in staat om de instructies van de trainer op te volgen. Dit eigenaarschap over het eigen leven kunnen we typeren als het resultaat van een accumulatie aan succeservaringen.

3.4 Bouw de juiste soort energie op

Voor jongerenwerkers is het aanvoelen en inspelen op emotionele energie een dagelijkse realiteit, of ze daar nu bewust mee bezig zijn of niet. De theorie van Interaction Ritual Chains biedt een perspectief op jongerenwerk waarbij lichamelijke presentie en emotionele interactie centraal staan. Een van de belangrijkste uitkomsten van de interactie is solidariteit. Deelnemers aan de interactie ontwikkelen een solidariteit die bestendigd wordt door herhaling en 'opgeslagen' wordt in symbolen of herinneringen. Het is aan de jongerenwerker om in deze interactierituelen een energy-leader te worden, iemand die het initiatief neemt en anderen meeneemt in een emotionele vorming die hen succes brengt in de Gym en elders in de maatschappij. Dit perspectief laat iets zien van de complexiteit die van invloed is op succes in het jongerenwerk. De rol en professionaliteit van jongerenwerkers behelzen meer dan het beschikken over de 'juiste instrumenten,' de technische toepassing van 'effectieve methoden' en de 'juiste houding.' Cruciaal is dat de jongerenwerker de juiste soort energie heeft opgebouwd. De positie van de jongerenwerker in de groep, in het interactieritueel, hangt af van hoe jongerenwerkers in eerdere interacties gevormd zijn, welke energie zij daarin hebben opgebouwd en hoe zij die ter plekke relevant maken. Dit kan zich uiten in houding, gespreksonderwerpen, taalgebruik of het tonen van indruk makende vaardigheden (Collins, 1981).

Het is niet noodzakelijk dat een jongerenwerker 'van de straat' is of kickbokstraining geeft. Het is wel noodzakelijk dat een jongerenwerker aan de interacties van jongeren kan deelnemen en kan beïnvloeden wat daarin de dominante symbolen en moraliteit zijn. Om dat te doen, moeten jongerenwerkers centrale deelnemers worden; intens in het interactieritueel investeren, daaruit emotionele energie putten en charisma ontwikkelen waardoor ze een aantrekkingskracht hebben voor andere deelnemers. In het geval van maatschappelijk kwetsbare jongeren in achterstandswijken, hebben jongerenwerkers die voortkomen uit of affiniteit hebben met 'straatcultuur' een voordeel; de jongeren erkennen al gauw hun opgebouwde stocks of energy en jongerenwerkers hebben toegang tot hun interactierituelen. Voor jongerenwerkers die dat niet hebben, is er werk aan de winkel: om gegrepen te worden door zaken waar de jongeren door gegrepen worden. Dat is niet alleen het begrijpen met het verstand wat jongeren in hun dagelijks leven bezighoudt, het is een proces waarbij jongerenwerkers steeds meer voelen en aanvoelen wat voor de jongeren van belang is. Het gaat om het opgenomen worden 'in the swing of things' (Collins, 2004, p. 108). Voor jongerenwerkers die dit proces al doorlopen hebben, ligt een andere uitdaging. Het gaat er namelijk niet slechts om dat jongeren de jongerenwerker accepteren. De jongerenwerker heeft de opdracht om de jongeren verder te brengen. Daarvoor zullen jongerenwerkers de symbolen en moraliteit van de jongeren op zijn tijd aan de kaak moeten stellen. Hiervoor enkele eerste aanwijzingen in hoofdstuk 5.

Een analyse van emotionele energie en interactierituelen laat zien dat de praktijk van het jongerenwerk complexer en rijker is dan vaak wordt aangenomen. Het faciliteren van succeservaringen is een centrale meerwaarde van het jongerenwerk, maar dit krijgt niet tot nauwelijks aandacht. Dat heeft minstens twee oorzaken. Een reden is dat we denken dat sociale

processen niet grijpbaar zijn en vervolgens vervallen in het 'meten' van deelnemersaantallen en 'doorverwijzingen.' Een andere reden is dat we denken dat jongerenwerk zo persoonlijk is dat we het hooguit eens kunnen worden over onderliggende principes. Maar het vinden van woorden voor de unieke manier waarop individuen hun werk doen, is juist het begrijpen van het werk. Daar ligt een grote schat aan (vaak verborgen) beroepskennis. Jongerenwerkers doen er goed aan te weten welke interactierituelen hun privéleven en professionele bestaan vormen. Vervolgens moeten zij zien hoe zij deel kunnen uitmaken van de interacties van de jongeren om te ontdekken hoe zij die interacties kunnen beïnvloeden. Dit betreft een manier van zijn en een manier van worden in de groep. Zodra dat goed zit, wordt het zinvol om goed na te gaan welke methoden hij of zij zal inzetten in het werken met jongeren.

4 Van Volger tot Voorbeeld: Hichams Traject (Timon Raven)

In dit hoofdstuk wordt een manier beschreven om rolmodelschap in het jongerenwerk toe te passen, die jongeren kan helpen in hun persoonlijke en sociale ontwikkeling: maar ook bij de ontwikkeling van hun talenten. De beschreven manier is slechts een voorbeeld van de vele mogelijkheden die het bewust toepassen van kennis over rolmodellen kan opleveren. Voor ik het 'stappenplan' van volger tot voorbeeld nader toelicht, zal ik eerst beschrijven wat ik onder rolmodelschap versta en waarom het een krachtig middel kan zijn om anderen te beïnvloeden. Ik baseer me daarbij op bestaande kennis over rolmodellen (o.a. Bandura e.a. 1963; Bronfenbrenner 1982; Vygotsky 1978), aangevuld met observaties uit eigen onderzoek.

Rolmodelschap vindt plaats in de relatie tussen een individu, de 'volger' en een ander individu dat dient als voorbeeld. De volger bepaalt wie het voorbeeld is door zijn aandacht te richten op een bepaald aspect van het gedrag van dat specifieke individu. Binnen de voorbeeldrelatie verandert de volger zodanig dat hij meer gaat lijken op het voorbeeld. Dit kan in allerlei opzichten gebeuren, van klein tot groot: mensen nemen onder meer voorkeuren, gewoontes, vaardigheden en morele overtuigingen van elkaar over. De context waarin rolmodelschap plaatsvindt is die van sociale verbanden: relaties met ouders, andere familieleden, burens, leeftijdgenoten, leraren en andere belangrijke personen.

Er is sprake van een rolmodelrelatie als in de interactie tussen twee personen een overdracht plaatsvindt van kennis, vaardigheden en zelfs levenswijzen. Theorieën over 'sociaal leren', ofwel leren door observatie van anderen, stellen dat rolmodellen van essentieel belang zijn bij leerprocessen (Bandura 1963, Bronfenbrenner 1982). Rolmodelschap komt in principe overal en altijd voor waar mensen met elkaar in interactie zijn. Dat komt omdat de neiging tot imitatie (nadoen van concreet gedrag) en 'modeling' (weerspiegelen van ideeën, opvattingen en attitudes) bij de mens is 'ingebakken' tijdens de evolutie. Onze hersenen zijn uitgerust met speciale hersencellen die ons daartoe aanzetten: spiegelneuronen. Dat wil echter niet zeggen dat de effecten van rolmodelschap ook altijd groot, langdurig en positief van aard zijn. Rolmodelschap vindt plaats ongeacht of het voorbeeld 'goed' of 'slecht' is. De relatie tussen een volger en een voorbeeld kan slechts een moment duren, wanneer iemand een onbekende waarneemt die zich op een dusdanige wijze gedraagt die inspireert om hetzelfde te doen (of te denken), maar kan ook langdurig of zelfs levenslang standhouden. De invloed van een voorbeeld wordt echter groter naarmate de relatie met het voorbeeld langer duurt en hechter of intensiever is.

Rolmodelschap kan in het jongerenwerk gebruikt worden als gereedschap om uiteenlopende doelen te bereiken. Bijvoorbeeld om jongeren en jongerenwerkers te stimuleren hun talenten te ontdekken en ontwikkelen, om zich sociaal te gedragen, om hun eigenwaarde te versterken en om bij hen ambities en motivatie te kweken. In het werken met 'kwetsbare' jongeren, die een grotere kans hebben op sociale problematiek, kan rolmodelwerking extra belangrijk zijn. Deze jongeren hebben vaak extra behoefte aan inspirerende voorbeelden. Hicham is zo iemand. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe Hicham in interactie met enkele rolmodellen werkt aan zijn ontwikkeling en zijn leven een positieve wending te geven. In het verlengde daarvan wordt een manier beschreven om met rolmodelschap aan de slag te gaan in het jongerenwerk, waarbij jongeren begeleid worden in hun traject van 'volger tot voorbeeld'. Alvorens daar op in te gaan beschrijf ik eerst hoe de sociale en culturele omgeving van jongeren zoals Hicham, en de sociale groepen waarvan zij deel uitmaken, van belang zijn voor rolmodelwerking. Zij bepalen grotendeels de morele normen waarmee deze jongeren het jongerenwerk betreden. In het geval van Hicham gaat dit bijvoorbeeld over zijn reputatie als dorpsgek, of over de reputatie van zijn criminele broers binnen de groep jongeren uit

zijn buurt, maar ook om zijn status als Brabander in Amsterdam. Elke sociale groep kenmerkt zich door een specifiek perspectief op wat goed en kwaad, waardevol en waardeloos, superieur en inferieur is. Om te begrijpen waarom bepaalde rolmodellen aantrekkelijker zijn dan anderen, is het van groot belang om de perspectieven die van invloed zijn op de beleving van een individuele jongere te begrijpen en te kunnen innemen.

4.1 Disciplinerende groepslidmaatschappen

De mens is een sociaal wezen, een wezen dat leeft in groepen. Dat betekent dat het afhankelijk is van andere mensen. Een solitair individu, dat leeft in volledige afwezigheid van contact met andere mensen, is gedoemd tot een onmenselijk, ongezond en ongelukkig leven. Een kind dat opgroeit zonder andere mensen zal belangrijke 'menselijke' eigenschappen - zoals een taal spreken - niet verwerven. Zo leerde een Filippijnse jongen die vanaf jonge leeftijd is opgesloten in een kippenhok, van de kippen hoe hij moest lopen, eten en slapen: hij pikte naar zijn voedsel en sliep liever halfzittend op de grond, dan op een bed. De kippen waren zijn enige voorbeelden. Contact met andere mensen blijkt noodzakelijk om 'menselijk' te kunnen zijn. Een fundamentele behoefte van mensen is daarom het lidmaatschap van sociale groepen, waarin zij verwantschap en status kunnen verwerven. Hoewel sociale groepen vaak lastig van elkaar zijn te onderscheiden en de grenzen ervan per definitie zeer poreus zijn, beschikt ieder mens over verschillende groepslidmaatschappen. Dit groepslidmaatschap is van essentieel belang in een sociologische beschouwing van rolmodellen in het jongerenwerk. Het groepslidmaatschap is een dubbelzijdig zwaard: enerzijds levert het privileges op, zoals bescherming vanuit de groep, kameraadschap, ondersteuning en bevrediging van sociale behoeften. Anderzijds kent het een prijs: de groep onderscheidt zich van andere groepen door het handhaven van een eigen morele en symbolische orde. Het disciplineert daarmee tot het vertonen van gedrag behorend bij iemands respectievelijke plaats in de groepshiërarchie, het openlijk onderschrijven en uitdragen van de morele regels van de groep, en het innemen van het perspectief van waaruit de collectieve actie van de groep legitiem geacht wordt. Elke afwijking van deze ongeschreven sociale code wordt door groepsleden doorgaans streng afgekeurd. Om 'erbij' te mogen horen zul je moeten gehoorzamen aan de regels van de groep. Overtreding van belangrijke morele normen heeft in het uiterste geval de consequentie dat de overtreder wordt verstoten uit de groep.

Hoe komt zo'n specifieke sociale code tot stand, en hoe wordt het in stand gehouden? De wijze waarop morele regels worden doorgegeven van individu tot individu en, in een gelijksoortig proces, van generatie op generatie, is gerelateerd aan het sociale karakter van de mens. Dit gebeurt in de relatie tussen een voorbeeldfiguur en een volger op individueel niveau, maar ook in de relatie tussen een oudere en jongere generatie op groepsniveau. De individuele ontwikkeling wordt sterk beïnvloed door de talloze rolmodelrelaties die een individu onderhoudt. Of het nu gaat om de ontwikkeling van talenten of van moreel besef, voorbeeldfiguren in grote mate bepalend voor de algemene richting en de bijzonderheden van die ontwikkelingen. In de context van het jongerenwerk neemt het fenomeen rolmodelschap echter een bijzondere plaats in. Een 'jongere' is iemand in transitie van kind naar volwassene. Deze transitie gaat van iemand die overwegend afhankelijk is van de voorbeelden en ondersteuning van anderen, naar iemand die daarnaast zelf in staat is op bewuste wijze een voorbeeld te geven aan anderen. De Russische psycholoog Lev Vygotsky (1978) zag dit proces als het zich langzaam eigen maken - of internaliseren - van de culturele omgeving. Dit gebeurt door het weerspiegelen van de handelingen en opvattingen van belangrijke voorbeeldfiguren. Dit perspectief onderschrijft dus enerzijds de pedagogisch waarde van voorbeeldfiguren en anderzijds de rol van de culturele omgeving als bepalend voor hetgeen dat door het voorbeeldfiguur wordt belichaamd en overgedragen.

In Den Bosch, nog voor hij zelf oud genoeg was om met de 'grote jongens' te hangen, wist Hicham al hoe hij zich gedragen moest om 'erbij te horen'. Zo leerde het voorbeeld van zijn broer hem hoe hij zich als grappenmaker kon presenteren om een gooi te doen naar lidmaatschap. Deze beproefde

methode past hij ook in Amsterdam toe wanneer hij toenadering zoekt tot zijn nieuwe buurjongens. Dit zijn, net als Hicham, overwegend jongens uit grote arbeidersgezinnen die wonen in te kleine huisjes. Thuis hebben ze niet genoeg ruimte en op straat hebben ze niet genoeg geld om zich te kunnen ontspannen. De straten en pleintjes in de buurt zijn daarom hun terrein en de sfeer is er zo nu en dan gespannen. Sinds de verhuizing naar Amsterdam heeft Hicham zijn 'clowsrol' opnieuw op zich genomen. Maar als hij deze probeert af te schudden blijkt dat niet eenvoudig. Belangrijke personen in zijn nieuwe omgeving, waaronder zijn broers en enkele buurjongens, leren hem hoe groepslidmaatschappen te produceren en in stand te houden. De morele code van de groep kenmerkt zich onder meer door een focus op materiële zaken: het verkrijgen van geld en objecten die in hun ogen status en welvaart symboliseren, wordt belangrijk gevonden en is een centrale doelstelling. De dominante jongens uit de groep tooien hun lichamen met deze objecten en zijn bedreven in de kunst van het 'hosselen'. Of ze claimen dat ze dat zijn, maar staan ondertussen rood om hun status te kunnen bekostigen - iets waar Hicham pas veel later achter komt. Zijn belangrijkste rol als clown is het vermaken van de dominante groepsleden, zoals een nar die zijn koning amusement brengt. Maar de nar heeft nauwelijks status. Hicham wil, zoals iedereen, opklimmen. Hij wil promotie. Hij is niet bepaald een 'hosselaar', dus hij zal zijn status op andere wijze moeten verkrijgen. Zijn plaats in de sociale hiërarchie en de morele regels die vanuit de groep worden gehandhaafd, staan op een zeker moment zijn individuele ontwikkeling in de weg. En de 'snelweg naar status', die bezaaid ligt met criminele verleidingen, gaat Hichams stuurkracht te boven: hij is geen bad boy. Hij bezit over genoeg mentale veerkracht en moreel besef om zijn criminele broers niet achterna te gaan (hoewel dit hem soms zichtbaar moeite kost). Om 'iemand van betekenis' te worden zal hij een alternatieve route moeten kiezen.

4.2 Macht, verwantschap en prestaties

Om te begrijpen wat iemand als Hicham drijft om zich te gedragen zoals hij doet, en om zijn motivatie en keuzes te doorgronden, helpt het om te verwijzen naar een drietal basismotieven die mensen in het algemeen bezitten. Psycholoog McClelland onderscheidt drie belangrijke motieven die mensen hebben om zich op een bepaalde manier te gedragen (Goleman 2013). Ten eerste de behoefte aan macht, ofwel het beïnvloeden van mensen. Door een voorbeeld te zijn voor anderen oefen je invloed op hen uit: de wil om een voorbeeld te vormen voor anderen berust op dit motief. Ten tweede hebben mensen de behoefte aan verwantschap, ofwel om verbonden te zijn met anderen. Dit komt voort uit het feit dat de mens een sociale diersoort is, zoals ik al eerder heb beschreven. Tot slot is er de behoefte om te presteren, om iets zinvol te bereiken. Deze basismotieven spelen ook bij Hicham een rol en verklaren zijn wil om op te klimmen in de groepshiërarchieën en de manier waarop hij dat doet.

Hicham heeft zich de geldende morele perspectieven eigen gemaakt via zijn groepslidmaatschappen en de belangrijke voorbeeldfiguren die uit de groepen. Er is hem bovendien een positie in de hiërarchie toebedeeld. Om te kunnen stijgen kan hij in toenemende mate de groepsdiscipline moeten eerbiedigen en zich het gedrag van de groepsleden net boven hem aanleren. Maar hij heeft gemerkt dat die rol hem niet ligt. Om zijn reputatie als dorpsgek te ontvluchten, komt Hicham steeds vaker in buurtcentra in andere stadsdelen. Hij doet mee aan fitness en kickbokstrainingen en kijkt op tegen zijn twee nieuwe trainers, die hem serieus nemen in zijn wens om te leren. Hij ontmoet in hen nieuwe voorbeeldfiguren die hem nieuwe morele perspectieven laten zien - zoals dat ook gebeurde in Brabant, toen hij deelnam aan het voetbalproject (dat door Kooijmans is beschreven in hoofdstuk 2). Dankzij zijn sportieve talent verschaft hij snel aanzien binnen de groep deelnemers en zijn gevoel voor humor helpt hem aan een paar nieuwe vrienden. Anders gezegd, hij vindt hierin nieuwe manieren om macht te verwerven, verwantschap te creëren en prestaties neer te zetten. Deze voorzichtige verandering is echter breekbaar en gemakkelijk ongedaan gemaakt, bijvoorbeeld tijdens tegenslagen of teleurstellingen. Het actief op zoek gaan naar lidmaatschappen van andere sociale

groepen brengt een loyaliteitsconflict mee. In hoeverre wordt hij nog geaccepteerd als hij zich te veel vervreemdt van zijn buurjongens? Is de morele code in zijn nieuwe omgeving wel verenigbaar met die in zijn eigen buurt? Hicham staat voor een keuze om de stabiele, vertrouwde maar onbevredigende zekerheden die zijn buurjongens hem bieden te riskeren om een nieuwe, onzekere maar hopelijk bevredigendere omgeving voor zichzelf te genereren. Hij zal zich in andere sferen moeten begeven om zijn talenten verder te ontplooien, maar zonder te vergeten 'waar hij vandaan komt'.

Uitsluiting ligt op de loer en dat is nu juist waar jongeren in het bijzonder extreem gevoelig voor zijn. In dit soort situaties blijkt hoe lastig dergelijke keuzes kunnen zijn en hoe dreigende uitsluiting extra jongeren extra gevoelig kan maken voor groepsdruk. Hicham is zich hiervan slechts ten dele bewust, een groot deel van deze processen verloopt zonder dat daar bewustzijn voor nodig is. Wanneer een dominante jongen uit de buurt hem vraagt waarom hij zo weinig meer op straat komt, of hij zich soms te goed voelt om met zijn oude buurjongens te hangen, voelt Hicham zich alsof hij hem iets verschuldigd is. Diezelfde avond neemt diezelfde buurjongen hem mee op pad om te assisteren bij een 'klus': hij staat op de uitkijk bij een inbraak. Als Hicham later op de gebeurtenis terugkijkt, denkt hij dat zijn loyaliteit naar de groep op de proef werd gesteld. Zo laat hij zich verleiden tot medeplichtigheid aan een criminele daad, niet om er in materiële zin beter van te worden maar om zijn lidmaatschap te kunnen behouden en, hopelijk, iets in aanzien te stijgen. De beïnvloedbaarheid van Hicham, die volgens jongerenwerkers die hem kennen vrij groot is, kan zowel ten goede als ten slechte worden aangewend. Het is hierbij van cruciaal belang dat hij in zijn nieuwe omgeving stimulerende en inspirerende voorbeeldfiguren treft, met wie hij een band kan opbouwen en die als het ware 'naast hem lopen op zijn weg naar volwassenheid'. Deze voorbeelden kunnen van doorslaggevend belang zijn wanneer Hicham een kruispunt nadert: kan hij een 'gebaand pad' volgen of dient hij geheel zelf zijn route uit te stippelen? Is het een route die vanuit de maatschappij moreel juist beschouwd wordt? Bekrachten belangrijke voorbeelden zijn nieuw ingeslagen route? In hoeverre vertrouwt Hicham op hun ondersteuning? En in hoeverre is Hicham zelf in staat zijn transitie te beschouwen als een succes?

4.3 Kwetsbare kantelingen

De momenten waarop een jongere, om zijn of haar levenskansen te vergroten, genoodzaakt is om een nieuwe omgeving voor zichzelf te verschaffen kunnen worden omschreven als kwetsbare kantelingen. Het is een verandering ten goede, maar in veel gevallen gaat een jongere verschillende malen heen en terug tussen zijn oude en nieuwe milieu. Het is dus ook een zeer kwetsbare verbetering, die bij een klein obstakel op de weg volledig ongedaan kan worden gemaakt. Het is hierbij belangrijk te beseffen dat de oude sociale groep, in dit geval Hichams buurjongens, in eerste instantie een veel grotere invloed op de jongere zal hebben dan de nieuwe. Het oordeel van mensen die je al jaren kennen en dichterbij jezelf staan weegt nu eenmaal zwaarder. Bij dreigende uitsluiting uit de groep, of wanneer een van de nieuwe voorbeeldfiguren niet thuis geeft, is een terugval niet ongebruikelijk. Hicham heeft in zijn beginperiode in de sportschool herhaaldelijk inzinkingen, waarbij hij terugvalt in zijn 'slachtofferrol' en de schuld van zijn falen zoekt bij alles behalve hemzelf. Daar tegenover staan de momenten waarop hij in zijn nieuwe omgeving succes ervaart: deze koestert hij zorgvuldig. Wanneer een van de trainers een bekrachtigende opmerking plaatst over Hichams vorderingen of technische vaardigheden mist dit zijn uitwerking niet. Het sterkt hem in het besef de 'goede weg' te zijn ingeslagen en meer te zijn en te kunnen dan louter de dorpsgek uithangen of loopjongen spelen voor buurtcriminelen zoals zijn broer. Ondanks herhaaldelijke terugvallen blijkt Hichams motivatie krachtig genoeg om binnen twee jaar een spectaculaire lichamelijke en sportieve ontwikkeling door te maken. Hij ervaart deze verandering als zeer positief en ontleent er eigenwaarde aan. De interacties met zijn trainers en medeleerlingen zijn de voedingsbron voor zulke succeservaringen, zoals Sebastian Abdallah in zijn bijdrage beschrijft. De combinatie van een of meer

vertrouwde, stabiele rolmodelrelaties en de bekrachtiging van de daarbinnen verworven gedragingen, vormt een zeer sterke inspiratie- en motivatiebron (Bronfenbrenner 1982).

De keerzijde is echter dat het uitblijven van positieve bekrachtiging, of het niet als zodanig herkennen ervan, een even krachtige negatieve impuls kan betekenen. Dit geldt ook voor vertrouwensbreuken, bijvoorbeeld door het vroegtijdig afbreken van de rolmodelrelatie vanuit het rolmodel. Zulke gebeurtenissen kunnen het positieve effect van een interventie onmiddellijk uitwissen. Er bestaan zelfs aanwijzingen dat voortijdig afgebroken rolmodelrelaties, vanwege de vertrouwensbreuk die de volger ervaart en alle negatieve gedachten die daarmee gepaard gaan, uiteindelijk schade kunnen toebrengen die groter is dan wanneer er in het geheel geen rolmodelinterventie zou hebben plaatsgevonden (Britner & Kraimer-Rickaby 2005). Dit is echter onderzocht in een context waarin rolmodellen van 'bovenaf' aan individuen werden toebedeeld in een 1-op-1 traject - in het jongerenwerk zijn de omstandigheden van rolmodelrelaties in veel gevallen anders. Daar komen de rolmodelrelaties veel vaker 'van onderop' tot stand en hebben beide deelnemers daarin meer zeggenschap.

De kans op succesvol rolmodelschap in het jongerenwerk hangt in elk geval af van de volgende drie criteria: 1) De mate waarin de jongeren in staat worden gesteld om met elkaar en met jongerenwerkers stabiele, vertrouwde relaties kunnen opbouwen en onderhouden. Dit zijn relaties waarover zij in de eerste plaats zelf zeggenschap hebben en controle over behouden. 2) De mate waarin jongeren in staat worden gesteld om van elkaar te leren en op positieve wijze elkaars leerprocessen te stimuleren. 3) De mate waarin de jongerenwerker zich bewust is van zowel zijn of haar eigen voorbeeldfunctie en de invloed die daarvan uitgaat, als van de invloed die andere voorbeelden (leeftijdgenoten, experts etc.) op de doelgroep kunnen hebben. Dit stelt de jongerenwerker in staat rolmodelschap gericht en effectiever in het werk toe te passen. Uiteindelijk valt of staat het succes van rolmodelinterventies bij het creëren van de juiste condities waaronder rolmodelrelaties kunnen opbloeien.

Een manier om deze condities te creëren is om jongeren bij te staan in hun traject van volger tot voorbeeld. Dit traject staat voor de persoonlijk groei en de talentontwikkeling die een jongere door kan maken binnen de context van zijn of haar deelname aan het jongerenwerk vanuit het perspectief van rolmodelwerking. Hoe verder deze ontwikkelingen zijn gevorderd, hoe meer een jongere als voorbeeld voor leeftijdgenoten kan fungeren. Ook staat dit proces symbool voor het proces van volwassen worden in het algemeen, waarbij iemand steeds minder afhankelijk is van de voorbeelden van anderen en in staat is zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor het voorbeeld dat hij of zij geeft. Het besef zelf voorbeeld te zijn voor anderen is een zeer krachtige bron van positieve energie en eigenwaarde en versterkt de morele ontwikkeling, zo blijkt mijn observaties en gesprekken met rolmodellen en volgers. Het hieronder beschreven stappenplan is te zien als een begeleidingsvorm die in het jongerenwerk kan worden toegepast. Met name in het werken met 'kwetsbare' of 'risicjongeren' is deze aanpak veelbelovend, omdat het kan leiden tot een duurzame positieve verandering met betrekking tot iemands gedrag, zelfbeeld, ambities, moraliteit en verantwoordelijkheidsbesef.

4.4 Van volger tot voorbeeld in vijf stappen

In het onderstaande wordt in vijf stappen beschreven hoe iemand zich van volger tot voorbeeld kan ontwikkelen. Dit 'stappenplan' kan in principe worden toegepast op elke individu en elk type gedrag. Het maakt niet uit of iemand via rolmodellen leert kickboksen of kraken zetten: de onderstaande stappen zullen in het leerproces voorkomen. Dit stappenplan is ontwikkeld in de loop van het onderzoek naar rolmodelschap en is gebaseerd op uiteenlopende bestaande theoretische inzichten, aangevuld met eigen observaties uit de onderzochte praktijken. Omdat rolmodelschap veel te maken heeft met groepsprocessen, socialisatie en machtsverhoudingen, komen begrippen als imitatie,

discipline, werkethiek en conformiteit regelmatig langs. Rolmodelschap kan, dankzij een machtsverschil tussen voorbeeld en volger, in sommige gevallen de individuele vrijheid van volgers inperken. Daarom is het van belang dat de sociale en morele regels die in een bepaalde groep gelden, aansluiten of resoneren bij jongeren zelf. Als dit zo is, dan modelleert een jongere in feite zichzelf, en wel naar het beeld van wie hij of zij graag zou willen zijn. In dat geval beschikt de volger zelf over zijn of haar lot en zijn rolmodellen slechts een hulpmiddel in de proces.

Stap 1: Ontmoeting met voorbeeldfiguur

Elke band tussen twee mensen begint logischerwijs met een ontmoeting. Wat van belang is bij het ontstaan van rolmodelrelaties is dat de volger aandacht moet hebben voor het voorbeeldfiguur en diens gedrag: het moet boeien. Hoewel uitsluitend de observatie van het voorbeeld een noodzakelijke voorwaarde is voor een rolmodelrelatie, is contact tussen voorbeeld en volger van grote waarde. Naarmate dit contact intensiever is en nauwkeuriger gericht op een specifieke activiteit, zal de rolmodelrelatie effectiever zijn. Bij Hicham is dit zichtbaar in zijn relatie met zijn kickbokstrainer. Natuurlijk zijn grootheden als Bonjaski en Hoost voorbeelden voor hem, maar het is zijn eigen trainer die de grootste invloed heeft op zijn leerproces. De trainer heeft de mogelijkheid tot direct contact, communicatie en het opbouwen van onderling vertrouwen. Het is de trainer die Hicham vertelt wanneer hij een techniek goed of slecht uitvoert of wanneer hij een tandje bij moet zetten.

Naast onderling contact is ook de bekrachtiging van het voorbeeldgedrag van belang. Hicham wordt bijvoorbeeld in zijn gedrag bekrachtigd als zijn trainer hem complimenteert met zijn vooruitgang of wanneer hij ontdekt dat hij naast een fitter lichaam ook een 'fittere geest' verwerft en bovendien daarmee meer sociale dominantie kan verkrijgen. Ook toen Hicham betrokken was bij een inbraak was er sprake van een relatie met een voorbeeldfiguur: de dominante buurjongen die hem op sleeptouw nam. Ze kenden elkaar al langer, maar het was de eerste keer dat Hicham hem aan het werk zag. Hicham besluit gelukkig om niet in die branche verzeild te raken, maar zijn pijlen te richten op de sport. Zonder zijn trainers als motiverende voorbeelden zou die keuze een stuk moeilijker zijn geweest.

De basisingrediënten van stap 1:

- Contact maken / onderhouden
- Aandacht voor gedrag voorbeeld
- Bekrachtiging / emotionele beloning

Stap 2: Imiteren van gedrag voorbeeldfiguur

Imitatie speelt een sleutelrol in rolmodelrelaties. Wanneer Hicham een specifieke kickbokstechniek bestudeert is hij in grote mate afhankelijk van het imiteren van anderen die de techniek uitstekend beheersen. Ook zijn trainer zelf heeft leren kickboksen door het nauwkeurig observeren van competente anderen. Door in groepsverband en onder leiding van een rolmodel, tegelijkertijd de bewegingen uit te voeren, leren en verfijnen de jongeren hun kickbokstechnieken. Bovendien schept het een band, wat zorgt voor een emotionele beloning die de motivatie om door te zetten versterkt. Dit synchroon bewegen is echter niet alleen te zien in de sportschool - ook op het buurtpleintje bewegen jongeren op gelijke wijzen en nemen zij elkaars 'poses' aan en over. Dit gaat vaak onbewust, maar wordt soms ook strategisch toegepast. Lichaamshoudingen en begroetingen geven duidelijke aanwijzingen over hiërarchie en harmonie: wie 'bovenaan' staat en wie goed met elkaar kan opschieten.

In het geval van het aanleren van een specifieke vaardigheid, zoals kickboksen, is techniek een cruciaal aspect. De enige wijze om deze zaken te verwerven is door regelmatige, herhaaldelijke blootstelling aan respectievelijk de techniek of de betreffende ethische kwestie, en diep

doordringen te geraken van het belang daarvan. In deze gevallen is vaak sprake van een zekere eerbiedigheid waarmee de techniek of morele kwestie behandeld wordt, hetgeen het herhalingsritueel structuur geeft en versterkt. Bij Hicham is dit het besef dat als hij een goede kickbokser wil worden, hij hard zal moeten werken aan een serie traptechnieken die hem niet gemakkelijk afgaan. Na verloop van tijd traint Hicham na afloop van de gemeenschappelijke training alleen verder op deze specifieke technieken, met een haast religieuze overtuiging.

De basisingrediënten van stap 2:

- Imiteren / synchroon bewegen
- Bewegingen verfijnen / techniek
- Ritualisering / regelmatige herhaling

Stap 3: Modelleren van mentaliteit en attitudes

Door het lichamelijk nadoen van het gedrag van zijn trainer en andere leerlingen, ervaart Hicham ook de wijze waarop dat gedrag 'aanvoelt'. Hard trainen tot hij moet overgeven voelt bijvoorbeeld eerst zeer onprettig, maar later juist belonend, onder meer omdat hij veelvuldig wordt geprezen om zijn moed en doorzettingsvermogen. Ook komt dankzij de lichaamsbeweging endorfine vrij in zijn brein. Dit zijn stoffen die zorgen voor een positief gevoel: zo belooft het lichaam ook zichzelf. Het is echter de combinatie van deze 'externe' en 'interne' beloningen die het sterkste effect veroorzaakt. De waardering die hij ontvangt vanuit de groep en de voldoening die hij zelf haalt uit zijn groepslidmaatschap, zorgen dat Hicham zich de in de groep geldende regels, normen en waarden (hard trainen, de trainers en medeleerlingen op de correcte manier bejegenen, op tijd komen, de instructies van de trainers opvolgen) eigen maakt. Hij houdt zich steeds nauwkeuriger aan deze sociale code en wijst soms anderen terecht die dat nalaten. Het naleven van de regels is gedrag dat door voorbeeldfiguren doorgaans nadrukkelijk wordt beloond, het overtreden ervan wordt bestraft. Op deze manier werkt het groepslidmaatschap - en de specifieke hiërarchische positie van het individu daarbinnen - disciplinerend. Discipline is tweezijdig: noodzakelijk om iets te bereiken maar bedreigend voor de ontwikkeling indien het de individuele vrijheid beperkt.

De basisingrediënten van stap 3 zijn:

- Modelleren / synchroon 'denken' en 'voelen'
- Leren en waarderen van regels, normen en waarden
- Discipline: werkethiek en conformiteit

Stap 4: Internalisatie van gedrag en mentaliteit van het voorbeeld

De vierde en misschien wel belangrijkste stap is de internalisatie van het gedrag van het voorbeeld en daarmee van de bijbehorende vaardigheden, gevoelens, ideeën en sociale, culturele en morele waarden. Internalisatie betekent zoals gezegd het 'eigen maken' van kennis en vaardigheden die buiten het individu bestaan. Ook een voorbeeldfiguur kan geïnternaliseerd worden. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer Hicham zelfstandig traint en in gedachten de oppeppende aanwijzingen voorstelt die zijn trainer hem zo vaak heeft gegeven: 'Kom op Hiesj! Nog tien! Je kunt er zeker nog tien!' Naarmate kennis en vaardigheden verder geïnternaliseerd worden, zal een individu deze ook sterker tot uitdrukking brengen. Het gevolg hiervan is dat het individu deze zaken in toenemende 'belichaamt', wat zoveel betekent als dat hij een lichamelijke manifestatie ervan is, een voorbeeld van vlees en bloed. Hicham wordt in een paar jaar tijd een imposante fysieke verschijning, die uiteindelijk met veel discipline en zelfbeheersing uit kan groeien tot een respectabele bokser. Hij verworft dan ook steeds meer status binnen de groep buurjongens.

De basisingrediënten van stap 4:

- Zich meester maken van vereiste kennis en vaardigheden
- Voorbeeld wordt 'denkbeeldig': altijd aanwezig!
- Overdracht culturele waarden: belichaming

Stap 5 = Stap 1 omgekeerd: Ontmoeting met volger

Uitgerekend een broertje van de buurjongen die hem op wacht zette bij een inbraak, begint in de voetsporen van Hicham met volle overgave aan kickboxen. Zo is de cirkel rond. Hicham bouwt met vallen en opstaan een reputatie op als iemand met doorzettingsvermogen, die hard traint en daardoor behoorlijk goed is geworden. Zijn reputatie en lichamelijke aanwezigheid vormt steeds meer een kennis- en inspiratiebron voor jongere (aspirant) kickboksers.

Het traject van volger tot voorbeeld wordt ten minste doorlopen op twee niveaus. Op individueel niveau gaat dat over een groei van zelfwaarde, zelfvertrouwen en zelfbeheersing: hoe meer iemand daarvan heeft, hoe hoger hij wordt gewaardeerd. Op groepsniveau gaat het over de waardering die verschillende sociale groepen vanuit de samenleving krijgen. In Brabant werd zijn 'Marokkaan-zijn' niet door iedereen even hoog gewaardeerd, onder Amsterdamse Marokkanen werd zijn 'Brabander-zijn' op de hak genomen. Een lage waardering van de sociale groep betekent een achterstand in de maatschappelijke wedren en in veel gevallen een grotere behoefte aan stimulerende positieve voorbeelden. Deze achterstand kent echter een keerzijde: het verzetten tegen en overwinnen van vooroordelen en discriminatie vormt een krachtige inspiratiebron en een invloedrijk voorbeeld voor jongere generaties. Maar de hogere status van sociale steigers brengt andere waardepatronen met zich mee, en mensen die extreem succesvol zijn geworden kunnen een onrealistisch en misleidend voorbeeld zijn: zij verhullen het bestaan de vele anderen die niet dat succes hebben kunnen boeken.

Een jongerenwerker heeft op het werk dagelijks met rolmodelschap te maken. Hij of zij is zelf een voorbeeldfiguur voor de jongeren; is in de positie om jongeren met andere rolmodellen in contact te brengen, zoals met de 'experts' en workshopleiders die activiteiten verzorgen; is een belangrijke bekrachtiger van het gedrag en de vaardigheden die via andere rolmodellen (experts, vrienden en leeftijdgenoten) wordt overgedragen; en schept de omgeving waarin jongeren elkaar tot voorbeeld kunnen zijn en positieve verworvenheden kunnen bekrachtigen. Het is dan ook van belang dat jongerenwerkers zich hiervan bewust zijn zodat zij hun invloed gericht kunnen inzetten in hun werk. Het begeleiden van jongeren van volger tot voorbeeld kan een krachtig middel zijn om aan talentontwikkeling te werken, eigenwaarde en verantwoordelijkheidbesef te versterken en om motivatie en ambities te ontwikkelen.

5 Geleerde lessen ten behoeve van het jongerenwerk

5.1 De opbrengst van de analyse

Het analyseren van Hicham's activiteiten vanuit drie perspectieven op talentontwikkeling heeft inzichten opgeleverd die in de voorgaande hoofdstukken zijn beschreven. In hoofdstuk twee lezen we hoe talentprojecten in het jongerenwerk van invloed kunnen zijn op het zelfbeeld en gedrag van jongeren die blootgesteld zijn aan de verleiding tot crimineel gedrag. In hoofdstuk drie zagen we hoe kennis over groepsdynamiek, emotionele energie en interactie rituelen kan worden aangewend om jongerenwerk te beschrijven, beter te begrijpen en effectiever uit te voeren. In hoofdstuk vier werd een manier besproken waarop jongerenwerkers gericht gebruik kunnen maken van rolmodelschap in hun dagelijks werk, namelijk door jongeren te begeleiden in een traject 'van volger tot voorbeeld'. Tot nog toe hebben we de drie perspectieven apart behandeld. In dit hoofdstuk willen we ze op elkaar betrekken. Wat hebben de zienswijzen met elkaar te maken? Hoe vullen ze elkaar aan of versterken ze elkaar? Lopen ze op bepaalde thema's uiteen waardoor nieuwe vragen, nieuwe zoektochten en op den duur nieuwe kennis ontstaat? Wij doen dit door in de volgende drie paragrafen de inzichten van elkaars werk met elkaar in verband te brengen (5.2 t/m 5.4). Tenslotte zullen we een aantal overdenkingen en discussiepunten presenteren die ons onderzoek tot nog toe heeft opgeleverd (5.5). Er valt ongetwijfeld meer te zeggen over de gegevens en verbanden die wij presenteren. Wij nodigen de lezer daarom weer van harte uit om met ons mee te denken en discussiëren, en actief op zoek te gaan naar verbanden tussen en praktische vertalingen van de behandelde perspectieven.

5.2 Eigenaar en voorbeeld worden in een opwaartse spiraal

In het verhaal van Hicham hebben we gezien dat de relaties met jongerenwerker Charley (bij het voetbalproject) en de trainer in de Kickboksgym van grote invloed zijn geweest om op het rechte pad te kunnen blijven. Uit het onderzoek blijkt dat de steun van belangrijke anderen en de aanwezigheid van positieve rolmodellen in algemene zin werkzame factoren zijn in het resistance-proces. Resisters hebben veel aan de praktische, sociale en emotionele steun van jongerenwerkers en profiteren van de 'emotionele energie' (in woorden van Collins, zie Abdallah in hoofdstuk 3) die ontstaat in interactie met deze voorbeeldfiguren.

Jongeren lijken de verleidingen van criminaliteit beter te kunnen weerstaan wanneer het een actief wilsbesluit wordt en zij zelf eigenaar worden van hun proces. Dit klinkt als een 'knop' die aan of uit kan worden gezet, maar zo simpel is het niet. Willen en kunnen resisten gaat gepaard met cognitieve en emotionele processen. Het is een weerbarstig proces dat met ups en downs gepaard gaat, met tegenslagen en overwinningen. Uit verhalen van jongeren blijkt dat positieve ervaringen die zij in talentprojecten opdoen hen een "boost geven" en "omhoog pushe" en dat dergelijke succeservaringen diep ingrijpen en lang nawerken. Vooral als jongeren zich hard hebben moeten inspannen en prestaties leveren die net boven hun kunnen liggen, geeft dat positieve energie die bijdraagt aan persoonlijke groei en zelfvertrouwen. Dergelijke succeservaringen, die door auteurs als Csikszentmihalyi (1996) 'flow' worden genoemd, dragen positief bij aan intrinsieke motivatie om op het rechte pad te blijven (Kooijmans 2009). Nog groter is het effect van succeservaringen, zo blijkt ook uit het onderzoek van Abdallah, als jongeren succeservaringen in een groep beleven, als successen worden gevierd met anderen in een begrensde omgeving, en bekrachtigd worden door rituelen die een symbolische betekenis krijgen. De emotionele energie en de gezamenlijke 'mood' die kan ontstaan, zoals Abdallah in hoofdstuk 3 verwoordt, laat zien hoe jongeren elkaar in een opwaartse spiraal kunnen bewegen. Als deze groepsdynamiek bekrachtigd wordt door de jongeren zelf, biedt dat een verklaring voor de resistance stimulerende werking van talentprojecten. Een voorwaarde is dan wel dat jongerenwerkers zich meer bewust worden van de resistance

stimulerende werking van 'interactierituelen' en weten hoe zij succeservaringen en emotionele energie kunnen opwekken. Deze specifieke kennis en kunde over de maakbaarheid van 'positivity' (zie paragraaf 2.4 en 2.5) door jongerenwerkers zal de komende jaren verder moeten worden uitgebouwd.

Raven laat zien hoe Hicham in vijf stappen van volger tot voorbeeld kan evolueren (hoofdstuk 4). Zijn inzichten over rolmodelwerking hebben een toegevoegde waarde om resistance te begrijpen en te voorspellen. Hieronder presenteren we de som der delen door rolmodelwerking en succeservaringen als werkzame factoren voor resistance met elkaar te verbinden.

In het eerste stadium, als Hicham nog een 'zoeker' en 'beginner' is, is hij gebaat bij de disciplinerende werking van het groepslidmaatschap. Dit geeft hem de 'power' (de vaardigheden, de kunde en de kracht) om verleidingen van de straat beter te kunnen weerstaan. Als in het stadium van beginnende talentontwikkeling positief gedrag wordt bekrachtigd door belangrijke anderen, maar liefst door het 'energie genererende' rolmodel, dan hebben resisters het meest kans om door te groeien naar het stadium van 'gevorderde' of 'master'. In deze fase (zie stap 4 van Raven) is de fysieke aanwezigheid van het rolmodel niet meer noodzakelijk omdat de resister het voorbeeld heeft verinnerlijkt, een symbool van het interactieritueel is geworden, waardoor het altijd present is. Nog een stap verder kan deze fase doorslaggevend zijn voor de voltooiing van resistance. Deze fase kan als een turning point functioneren. Zij ontwikkelen dan de innerlijke overtuiging om onderdeel van een pro-sociale groep te willen zijn en worden eigenaar van hun leerproces in plaats van zich te blijven identificeren met de delinquente straatcultuur en zich als slachtoffers op te stellen. In het laatste geval vallen ze dan terug naar fase 1: die van 'zoeker' en 'volger'. Voor de achterblijvende groep is de aanwezigheid van een rolmodel als 'energy leader' (zie Abdallah hoofdstuk 3) wederom van cruciaal belang. Zo zal het ritueel zich een aantal keer herhalen, en we zullen moeten erkennen dat het erbij hoort. Het primaire contactleggen en het verleiden op straat begint weer opnieuw, op zoek naar herkansingen voor het opdoen van succeservaringen.

Als resisters het stadium van 'master' hebben bereikt en meer grip hebben op hun leven ('agency') zien we dat ze de ambitie krijgen om zelf rolmodel voor anderen te zijn (zie ook Raven stap 5 en Abdallah 3.3). Als resisters dit stadium hebben bereikt is het positieve 'ik-narratief' stevig geïnternaliseerd. Zoals eerder gesteld in hoofdstuk 2.5 is dan de kans op een delictvrije toekomst het grootst.

5.3 Jongerenwerkers als leiders en verleiders

Emotionele energie en rolmodelschap

De theorie van Interaction Ritual Chains (IRC) en Emotionele Energie (hoofdstuk 3) is waardevol voor het begrijpen van rolmodelschap omdat het dynamieken blootlegt van hoe leiders en volgers ontstaan. In interacties vinden jongeren manieren om sociaal dominant te zijn en de 'spotlight' op zich te hebben. Ze doen iets dat de groep waardeert en die waardering en bewondering genereert energie bij die persoon. Het kan om uiteenlopende zaken gaan: goeie grappen vertellen, goed voetballen, presteren op school, veel geld opstrijken aan illegale praktijken. Als iemand sociaal dominant wordt, kan hij volgens Collins een 'energy-leader' worden (2004:108). Zo'n energy-leader is een soort rolmodel. Die wordt aantrekkelijk en bewonderenswaardig door de energie die ze voelen in zijn of haar aanwezigheid.

In hoofdstuk 3 komen twee soorten rolmodellen voor: de jongerenwerker en de supersterren van de sport die ze bedrijven. Een derde soort rolmodel vormen wellicht de peers die aanzien genieten in de groep. De kickbokstrainer uit hoofdstuk 3 is volgens IRC theorie een vergevorderd soort rolmodel, namelijk een symbool die fungeert als samenvatting van opgeslagen energie van de groep. Het zien

van het symbool maakt energie los bij hen voor wie het betekenis heeft. De kracht van een rolmodel die symbolische status bereikt is enorm; jongeren zijn bereid zo iemand te volgen zonder al teveel vragen te stellen. Sommige jongerenwerkers worden, soms tegen wil en dank, zo'n symbool. Het is echter de vraag of jongerenwerkers dit moeten willen, aangezien agogen een kerntaak hebben in het ontwikkelen van het kritisch denkvermogen van anderen; wel vragen mogen stellen dus. Ook lijkt het in te druisen tegen het gangbare idee dat een jongerenwerker naast de jongeren staat. Maar een jongerenwerker kan naast jongeren staan en toch een voorbeeld zijn:

Cruciaal is dat de jongerenwerker de juiste soort energie heeft opgebouwd. De positie van de jongerenwerker in de groep, in het interactieritueel, hangt af van hoe jongerenwerkers in eerdere interacties gevormd zijn, welke energie zij daarin hebben opgebouwd en hoe zij die ter plekke relevant maken. Dit kan zich uiten in houding, gespreksonderwerpen, taalgebruik of het tonen van indruk makende vaardigheden (Collins, 1981). Het is niet noodzakelijk dat een jongerenwerker 'van de straat' is of kickbokstraining geeft. Het is wel noodzakelijk dat een jongerenwerker aan de interacties van jongeren kan deelnemen en kan beïnvloeden wat daarin de dominante symbolen en moraliteit zijn. Om dat te doen, moeten jongerenwerkers centrale deelnemers worden; intens in het interactieritueel investeren, daaruit emotionele energie putten en charisma ontwikkelen waardoor ze een aantrekkingskracht hebben voor andere deelnemers (hoofdstuk 3).

Jongerenwerkers moeten dus energy leaders worden en zijn daardoor rolmodellen. Dat kan gecompliceerd zijn, want volgens de theorie gaat dat over sociaal dominant zijn, terwijl een kracht van jongerenwerkers hun faciliterende rol is. Toch zien we ook dat effectieve jongerenwerkers een bepaalde energie moeten hebben die aantrekkelijk is voor jongeren. Misschien kunnen we spreken van 'subtiele' en/of 'positieve' dominantie.

De emotionele energie om te kunnen resisten

De relatie van Interaction Ritual Chains en Emotionele Energie met het resistance perspectief is veelomvattend. Collins ziet als rituele ingrediënten bodies, boundaries, focus en mood. Een nadruk op de microsetting: mensen in elkaars dichte nabijheid, min of meer begrensd van andere mensen en activiteiten, gericht op een gedeeld doel en in een gezamenlijke stemming. In de juiste constellatie zorgen deze ingrediënten voor emotionele energie, symbolen, solidariteit en moraliteit. In eerste instantie zijn deze uitkomsten van korte duur; ze hebben plaatselijke en tijdelijke effecten. Maar hoe meer ze herhaald worden, des te langer hun effecten kunnen blijven hangen. De veronderstelde ingrediënten van het resistance proces in hoofdstuk 2 zijn people, positivity, power en perspective. Deze dienen bij te dragen aan de wilskracht om op 'het rechte pad' blijven. Waar Collins' ingrediënten en uitkomsten in het algemeen op interactierituelen van toepassing zijn, hebben de resistance ingrediënten directer betrekking op competentieontwikkeling. People komt redelijk overeen met bodies, en perspective met focus, hoewel de begrippen van Collins meer gesitueerd zijn in het hier-en-nu en die van Kooijmans meer proces georiënteerd lijken te zijn. Positivity heeft overeenkomsten met de gezamenlijke focus en mood die entrainment teweegbrengt. De power uit hoofdstuk 2 behelst echter meer dan emotionele energie omdat het ook betrekking heeft op het competent zijn en worden. De wilskracht om criminele activiteiten na te laten wordt versterkt door het beter worden in iets anders dat de moeite waard is.

Hier biedt IRC theorie duidelijkheid in het resistance proces. Want wanneer is voor jongeren die gevoelig zijn voor de verleidingen van criminaliteit iets de moeite waard? Als het in energiegenererend opzicht kan concurreren met die verleiding. Volgens Collins is emotionele energie de belangrijkste beloning die mensen kunnen halen uit interacties en activiteiten. In dit geval dus meer dan het geld of de goederen die ze kunnen scoren in de criminele activiteiten. Ze kunnen met hun verstand de beslissing nemen om niet in de criminaliteit mee te gaan. Of ze zich aan die beslissing kunnen houden, hangt af van welke alternatieve high energy interactions ze hebben, en meer nog, waar ze energy leaders kunnen worden. Iedereen kan hen vertellen dat misdaad niet

loont, of dat het een leven inhoudt dat met risico's die ze zich niet kunnen veroorloven. Dat weten ze meestal zelf ook, maar dat neemt niet weg dat de verleiding zit in het verwerven van emotionele energie. Zolang ze voelen dat de huidige maatschappijstructuren hen minimale kansen (tot energie) bieden en de mooie banen en kansen zijn weggelegd voor hoger opgeleide mensen, blijft de allure van criminaliteit verleidelijk. Jongerenwerkers hebben dus grondige kennis nodig van de beleving van jongeren, zodat zij weten van welke interacties en activiteiten zij energie krijgen. In die activiteiten vinden jongeren alternatieven voor criminele verleidingen en door de activiteiten te herhalen ontstaat een keten van interactierituelen die duurzame emoties, solidariteit en moraliteit teweegbrengt, die afwijken van criminele interactierituelen. Volgens Collins begint het dus niet met het overtuigen van het innerlijk (de normen en waarden veranderen); verander de activiteiten en rituelen, en op den duur produceert dat veranderde normen en waarden.

5.4 Rolmodel zijn: goed voor anderen én voor jezelf!

Rolmodellen en emotionele energie

Rolmodellen spelen een belangrijke rol in de interactierituelen die Abdallah beschrijft. In de interactierituelen zijn rolmodellen vaak dominant: hun bijdrage aan de interactie is vaak bepalend voor de emotionele energie die daarbinnen opgewekt wordt. Hun gedrag wordt nauwkeurig in de gaten gehouden door de gehele groep en dient als voorbeeld voor de afstemming van het eigen gedrag. De morele waarden die door deze energy leaders uitgedragen worden manifesteren zich binnen de gehele groep zolang de interactierituelen gehandhaafd blijven.

De dominantie van het rolmodel binnen de interactierituelen uit zich in een overname van de emotionele energie van het rolmodel door zijn of haar navolgers. Tegelijkertijd is het rolmodel ook degene die het hoogste emotionele rendement uit de interactierituelen weet te halen: dominantie in de interactie zorgt voor de grootste emotionele beloning. Zo is de rol van het voorbeeldfiguur een rol die door zichzelf bekrachtigd wordt. Louter het uitoefenen van die rol zorgt al voor een positieve ervaring: anderen voelen ontzag, respect en bewondering voor het voorbeeldfiguur. Rolmodelschap is in die zin een succeservaringen genererend fenomeen voor zowel rolmodel als volger.

Volgers kunnen zich aan de dominantie van het voorbeeld spiegelen en ervaren diens status als reflecterend op henzelf. De hogere emotionele energieniveaus die het rolmodel uitstraalt worden zo dankbaar overgenomen door zijn navolgers, als door planeten die cirkelen om hun zon. Het proces waarbij volgers tot voorbeelden uitgroeien is daarom een proces van groeiende dominantie in interacties. De toenemende kracht van de succeservaringen die daarmee gepaard gaan zorgt voor een positiever zelfbeeld en zorgt ervoor dat het uitoefenen van een voorbeeldfunctie een zelfbestendigend karakter heeft. Anders gezegd, het traject van volger tot voorbeeld biedt de gelegenheid om jongeren die gezien worden als 'probleemgeval', om te vormen tot een 'oplossing' voor exact dezelfde problematiek die bij henzelf speelde.

Rolmodellen en resistance

Een voorbeeld vormen voor anderen is, zoals beschreven, een activiteit die zichzelf in stand kan houden. Bovendien geeft het een zekere macht of kracht: die om anderen te kunnen beïnvloeden. Op die manier kunnen rolmodellen een bijdrage leveren aan processen van resistance-to-crime. Jongeren die opgroeien in een omgeving waarin crimineel gedrag tot een realistische optie behoort, zijn gebaat bij krachtige voorbeelden van 'goed' gedrag, gezonde levensstijlen en effectieve en plezierige manieren om vaardigheden te verwerven en talenten te ontwikkelen. De balans tussen 'goede' en 'slechte' voorbeelden beïnvloedt de kans dat een jongere het goede boven het slechte pad verkiest. Vaak vertonen criminele jongeren ambigü gedrag: ze zijn in staat tot het overtreden van regels en wetten en tegelijkertijd tot morele reflecties op het eigen gedrag. De morele codes die behoren bij hun groepslidmaatschappen zijn niet altijd met elkaar in overeenstemming. Een krachtig

voorbeeldfiguur dat jongeren actief aanspoort het ene morele kader boven het andere te verkiezen en zich op verantwoorde, niet-criminele wijze te gedragen, is in het proces van resistance onontbeerlijk.

Om de ingeslagen weg vast te houden is het voor resisters van belang dat zij zelf in toenemende mate een voorbeeld kunnen zijn voor anderen op dezelfde weg, die nog iets meer moeite hebben om de juiste koers te houden. Het zelfbestendige karakter van het uitoefenen van een voorbeeldfunctie kan hier volop worden benut: het rolmodel in wording merkt gaandeweg dat hij of zij zich een dominantere positie verschafft in betreffende interactierituelen, waardoor de rol als voorbeeld effectiever en emotioneel belonender wordt. Het besef een voorbeeld te zijn voor anderen in soortgelijke posities beantwoordt aan de drie in 4.2 genoemde motieven voor gedrag. Het verschafft macht, in positieve zin, door invloed te kunnen uitoefenen op het welzijn van anderen en de samenleving in het geheel. Het brengt verwantschap, door de realisatie dat het voorbeeld en de volger gelijke problematiek aan het overwinnen zijn, hetzelfde traject afleggen en in feite, één en dezelfde zijn. Tenslotte sluit het aan bij de behoefte om actief te zijn op een betekenisvolle wijze. De zingeving die geïnterviewde rolmodellen in het onderzoek ervaren vanuit hun voorbeeldfunctie is enorm. Zoals een van hen het verwoordde - met brede glimlach op het gezicht, vol bewondering en ongeloof:

“Die kids kijken tegen je op, man! Ze luisteren écht naar alles wat je ze zegt. Dat is ráár, man! Dat is ráár! Dat is echt rááááár!”

Voordat deze tweëndertigjarige muzikant zijn voorbeeldfunctie als muziekdocent in een jongerencentrum kon uitoefenen, was zulke vreugde en bewondering nauwelijks bij hem te bespeuren. Zijn transitie tot voorbeeldfiguur heeft hem ertoe aangezet zich verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en jongeren in zijn buurt. Bovendien heeft het zijn levensvreugde enorm opgeschroefd en zijn positieve energie werkt aanstekelijk voor zijn leerlingen.

5.5 Vragen en overdenkingen

Het kan zijn dat deze bijdrage vragen en discussie oproept. Dan hebben wij ons doel bereikt! Het is een tekst die tussentijds verslag doet van een nog lopend onderzoek. Wij denken dat onze inzichten waardevol genoeg zijn om met het werkveld, opleidingen en kennisinstituten te delen. Ter afsluiting hebben wij een aantal vragen en overdenkingen verzameld waar wij zelf nog niet helemaal uit zijn en volgens ons de moeite waard zijn om verder te verkennen en analyseren. Dat kan een kader bieden waarin discussies over onze onderzoeksbevindingen plaatsvinden.

Reflectie op de energie van rolmodellen

De aandacht voor interactierituelen en energie in rolmodelschap maakt ons opmerkzaam voor hoe jongerenwerkers het kunnen 'inzetten.' Oog hebben voor energie speelt hierin een centrale rol. De werking van energie is een reden waarom het vaak niet helpt om tegen een jongere iets te zeggen als 'neem een voorbeeld aan hém' (een leeftijdsgenoot die iets goed doet). Het goedbedoelde idee is vaak om een jongere perspectief te bieden, maar zo'n opmerking zorgt er juist voor dat die andere jongere (het 'voorbeeld') het middelpunt wordt, ook als die niet fysiek aanwezig is. Het is een interactie die de ander centraal stelt en energie toebedeelt, terwijl de toegesproken jongere energie ontnomen wordt. Een principe in het inspelen op energie is dus juist een positieve focus te brengen op de jongere die je verder helpt. Dat kan wel door naar een andere jongere als voorbeeld te wijzen, maar het luistert nauw hoe je dat doet.

De andere soort rolmodel in hoofdstuk 3 is de kickbokser op topniveau. Voor jongerenwerkers zijn deze sporters interessant, omdat ze aan de ene kant de bewondering hebben van de jongeren en daarmee enorm kunnen bijdragen aan de doelen en discipline van de jongeren om een hoog niveau

te bereiken. Aan de andere kant kunnen ze aanleiding geven om met jongeren het gesprek aan te gaan over zowel de indrukmakende eigenschappen als de tekortkomingen van rolmodellen: Badr Hari is bijvoorbeeld een van de beste en indrukwekkendste kickboksers maar tegelijkertijd is zijn imago voortdurend onderhevig aan nieuwe berichten over zijn (vermoedelijke) betrokkenheid bij geweldsincidenten buiten de ring. Dit soort gevallen biedt mogelijkheden tot reflectie: jongerenwerkers kunnen jongeren helpen om onderscheid te maken in welke opzichten iemand navolgenswaardig is. Het getuigt van een ontwikkeld inzicht om te beseffen dat hetzelfde rolmodel in sommige opzichten een meer en in andere opzichten een minder goed voorbeeld is. Het typeren van de energie die het rolmodel oproept kan daarbij behulpzaam zijn: niet alle energie of sociale dominantie is positief of productief.

Positieve dominantie van rolmodellen?

De dominantie van rolmodellen kan ook nadelige kenmerken hebben, zoals wanneer de afstand tussen voorbeeld en volger zo groot wordt dat het bereiken van de status van het voorbeeld onwaarschijnlijk of zelfs onhaalbaar is, of wanneer een gelijkwaardige relatie onmogelijk wordt. De kracht van rolmodelschap is groter wanneer het voorbeeldfiguur zijn sociale dominantie gebruikt om niet boven, maar naast zijn volgers te staan, in een gelijkwaardige verhouding van wederzijds respect. Het traject van volger tot voorbeeld impliceert dan ook dat in principe iedereen zowel volger als voorbeeld is, waardoor voorbeeld en volger in feite één geheel vormen. En als we beseffen dat iedereen zowel een volger als voorbeeld kan zijn en dat de invloed die het voorbeeld uitoefent op de volger zeer sterk is, welke toepassingsmogelijkheden kunnen we dan nog meer bedenken om hiermee aan de slag te gaan in het jongerenwerk? In hoofdstuk 4 is de disciplinerende werking van gropeslidmaatschappen besproken. Het navolgen van een leider of voorbeeld zonder zelf daarop te reflecteren, kan zeer schadelijk zijn voor de ontwikkeling van persoonlijke autonomie en een kritische blik en kan leiden tot kuddegedrag. Hoe kunnen jongerenwerkers omgaan met deze spanning?

Werken tussen goede en slechte voorbeelden

Het omvormen van probleemgevallen tot voorbeeldfiguren kan een krachtig middel zijn om jongeren op het rechte pad te krijgen of te houden. Maar voorbeeldfiguren kunnen natuurlijk ook jongeren aansporen om zich wel crimineel te gaan gedragen. Jongens zoals Hicham en zijn buurjongens kijken vaak op tegen voorbeelden die in hoge mate 'mannelijkheid' uitstralen. In Hichams buurt zijn veel van deze mannelijke voorbeelden met criminele activiteiten bezig. Gelukkig vond Hicham in zijn kickbokstrainers alternatieve voorbeelden van niet-criminele mannelijkheid, hun gedrag is juist in hoge mate ethisch verantwoord. Toch zijn kickboksscholen soms ook vindplaatsen voor jonge gangstertjes-in-wording, en heerst rond sommige scholen een sfeer van schimmigheid en grimmigheid. Hoe kunnen jongerenwerkers de balans van goede en slechte voorbeelden laten uitslaan in de juiste richting?

Wat zijn energiegenererende activiteiten om te kunnen resisten?

Als het veranderen van dagelijkse rituelen kan zorgen voor veranderde normen en waarden, dan is een belangrijke vraag welke (soort) activiteiten een aantrekkelijk alternatief zijn voor jongeren die gevoelig zijn voor verleidingen van criminaliteit. Daaraan vooraf gaat de vraag: welke gevoeligheden hebben deze jongeren en waarom? Een andere vraag is waar jongeren daadwerkelijk goed in worden. Welke activiteiten bieden hen opvallend veel power? Hier kunnen we namelijk leren hoe competentieontwikkeling en talentontwikkeling bijdragen aan het genereren van emotionele energie, en dus een aantrekkelijk alternatief worden voor criminele activiteiten. In het beantwoorden van deze vragen zijn dimensies of categorieën nodig. Jongerenwerkers zijn namelijk niet tevreden om met en voor jongeren van alles te organiseren, zolang het maar geen criminaliteit is. Verdiepende vragen zijn dan:

- Welke activiteiten die serieuze alternatieven bieden voor criminele verleidingen passen bij de visie, missie, kwaliteiten en mogelijkheden van het jongerenwerk?
- Welke alternatieven zijn duidelijk in het voordeel van jongeren en hun ontwikkeling?

- Hoe kunnen jongerenwerkers samen met jongeren deze alternatieven goed verkennen en ontwikkelen?

Met het beantwoorden van deze vragen kunnen we een onderscheid maken in welke energiegenererende activiteiten ook daadwerkelijk in het belang van het welzijn van de jongeren zijn en welke niet. Het is alleen niet eenduidig vast te stellen en vereist dus grondig onderzoek, sensitiviteit voor situaties van jongeren en afstemming tussen betrokkenen.

Kanttekeningen

Succeservaringen en rolmodellen kunnen ook averechtse bijwerkingen kunnen hebben ten aanzien van resistance. We noemen er drie:

- Jongeren kunnen doorslaan in een 'over-flow' en last krijgen van de verslavende werking ervan. Als het niet lukt om succeservaringen te blijven genereren, dat kan om allerlei redenen gebeuren, dan is de kans groot dat zij weer terugvallen in 'sensation seeking' gedrag op straat en activiteiten opzoeken die een snelle 'kick' genereren. Ook grijpen sommige jongeren dan naar alcohol en drugs als alternatief.
- Talentprojecten in het jongerenwerk hebben een sterk competitief karakter. In een aantal praktijken lijken we hierdoor de meritocratische tendensen van onze samenleving te reproduceren. Het gevaar ligt op de loer dat er meer verliezers dan winnaars uit de projecten voortkomen waardoor het juist tot frustratie en emotionele wanorde (de keerzijde van flow) kan leiden. Immers, als uitgedragen wordt dat 'iedereen kan winnen', en 'iedereen gelijke kansen heeft op talentontwikkeling' dan wordt hiermee gesuggereerd dat jongeren er zelf schuldig aan zijn als ze niet presteren. We zien ook projecten die breken met het meritocratisch discours door niet de jongeren die het best presteren te belonen met de hoofdprijs, maar juist zij die uitblinken in samenspel, solidariteit en sportiviteit (Fair Play). Door in te gaan tegen de meritocratische opvatting van winnaars en verliezers legt deze werkwijze meer pedagogisch gewicht in de schaal (Raven en Kooijmans 2013).
- Rolmodellen die als voorbeeld worden ingezet kunnen ook afgunst en gevoelens van onmacht teweeg brengen. Als het rolmodel symbool staat voor een maatschappelijke 'norm' waar jongeren aan zouden moeten voldoen, dan is het rolmodel mogelijk slechts een negatief voorbeeld voor hen (want ze willen hem juist niet opvolgen). Het werkt bij jongeren averechts als ze ervaren en beseffen dat ze nooit zoals het voorbeeld worden kunnen of willen. Dan zullen zij zich er waarschijnlijk tegen afzetten, of de pijn 'slaat naar binnen', waarmee de kans op een negatief zelfbeeld toeneemt. Vooral als jongeren deze ervaring al kennen uit hun schoolloopbaan zullen zulke rolmodellen eerder bijdragen aan faalangst dan aan zelfvertrouwen.

Tot slot

De in de inleiding beschreven gedetailleerde, 'zachte' informatie, over de beleving van jongeren, de onderlinge omgang en de ervaren perspectieven, is waar wij ons in dit stuk op hebben geconcentreerd. Deze aanpak heeft een meerwaarde voor het jongerenwerk. Om te duiden wat plaatsvindt in jongerenwerkpraktijken, om de leefwereld van jongeren te begrijpen en om die te kunnen beïnvloeden, is deze 'zachte' informatie van grotere waarde dan de weinig diepgaande kennis over 'harde' cijfers. Hopelijk spoort het jongerenwerkers en hun organisaties aan om meer met dergelijke gedetailleerde gegevens te werken als uitgangspunten voor analyses van de omstandigheden en het ontwikkelen van handelingsperspectieven voor sociale beroepskrachten.

We kunnen op basis van de verzamelde gegevens stellen dat talentontwikkeling in het jongerenwerk verschillende betekenissen heeft voor jongeren die daarin participeren. Enerzijds biedt het mogelijkheden om jongeren succeservaringen te laten opdoen, verantwoordelijkheden te geven en zich in te zetten voor zichzelf en anderen op betekenisvolle wijze. Mits professioneel en deskundig begeleid, hebben talentprojecten de potentie om jongeren te wapenen tegen de criminele

verleidingen waaraan zij blootstaan, om op groepsniveau een opwaartse spiraal van positieve energie te creëren en om lastige jongeren en ‘probleemgevallen’ de mogelijkheid te bieden zich om te vormen tot een voorbeeldfiguur voor hun buurtgenoten. Hierbij valt op dat het specifieke talent waar aan gewerkt wordt binnen een activiteit secundair is aan het persoonlijke veranderingsproces dat jongeren daarbij doormaken. Voetbal en Kickboksen zijn weliswaar tools gebleken waarmee Hicham specifieke negatieve ervaringen en zelfbeelden ten goede kon ombuigen en positieve sociale relaties en interacties kon aangaan, maar het zijn niet zijn toegenomen voetbal- of boksskills zelf, die hem daar gebracht hebben.

Dit gegeven wijst ons op de keerzijde van een eenzijdige talentfocus in het jongerenwerk. Het idee achter talentontwikkeling komt voort uit een maatschappelijke ontwikkeling waarbij jongeren steeds meer zelf verantwoordelijk gehouden worden voor hun welzijn. Deze meritocratische samenleving kenmerkt zich bovendien door een sterke nadruk op competitie en concurrentie, resulterend in een extreme prestatiegerichtheid. Ondanks de bekwaamheid en goede intenties van veel jongerenwerkers, slijpen deze tendensen door in verschillende talentprojecten. Naast succeservaringen en ontwikkelingsmogelijkheden leveren ze daarom ook verliezers, faalangst en gevoelens van minderwaardigheid en miskenning op. Bovendien reproduceren ze het dominante maatschappijbeeld van een meritocratische samenleving en verleiden ze jongeren actief hun medewerking daaraan te verlenen. Deze disciplinerende werking is wellicht gunstig vanuit het perspectief van een overheid, die haar jonge burgers daarmee ‘traint’ tot voorbeeldig en actief burgerschap, maar werkt op die manier verlamdend voor de ontwikkeling van een maatschappijkritisch denkvermogen, ons inziens ook een kerntaak van het jongerenwerk.

De inzichten die wij hebben opgedaan en beschreven zijn geen zaken die we kunnen of willen dichttimmeren. We hopen dat deze tekst bijdraagt aan het beantwoorden van een complex vraagstuk, maar ook dat het aanzet tot nieuwe vragen en discussie over talentontwikkeling in het jongerenwerk. We voelen ons rijk door de kennis die we hebben op mogen doen en gaan graag in gesprek met een ieder die daar belangstelling voor heeft.

Bronnen

- Abdallah, S. & Kooijmans M. (2011). Talentontwikkeling bij Risicjongeren. Een overstijgend Methodologisch Kader voor de Onderzoekwerkplaatsen in Brabant en Amsterdam. Amsterdam: Youth Spot/Hogeschool van Amsterdam
- Adjiembaks, S. (2013, te verschijnen). 'Resistance to crime', begripsomschrijving en theoretische inkadering van onderzoek naar levensverhalen van 'resisters'. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid.
- Bandura, A., Ross, D., Ross, S.A. (1963). Vicarious reinforcement and imitative learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, Vol 67(6), p601-607.
- Best, B. en M. van Buul (2012). What's your Goal? Over creatief agogische beïnvloedingsmogelijkheden in het jongerenwerk in relatie tot desistance from crime. Afstudeeronderzoek. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid.
- Britner, P. A., & Kraimer-Rickaby, L. I. S. A. (2005). Abused and neglected youth. p. 482. In: *Handbook of youth mentoring* (2005), ed. Dubois, D.L. & Karchner, M.J. Thousand Oakes: SAGE
- Bronfenbrenner, U. (1982). Individualisme en socialisme, opvoeding in Amerika en de Sovjetunie. Deventer: van Loghum Slaterus.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity : Flow and the psychology of discovery and invention*. New York, NY: HarperCollins.
- Collins, R. (1981). On the Microfoundations of Macrosociology. *American Journal of Sociology*, 86(5), 984-1014.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Feij, J. A. (2006). De psychologie van de kick. *Justitiële Verkenningen* 32(5), 63-81. Den Haag: WODC
- Geenen, M. & Biggelaar, A. v. d. (2010). Stoppen is afzien : Welke betekenis geven jongeren aan professionals in het proces van stoppen met criminaliteit?. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid.
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual; essays on face-to-face behavior*. Garden City, N. Y.: Doubleday.
- Goleman, D. (2013). *Het brein en emotionele intelligentie*. Amsterdam: Business Contact.
- Hadioui, I. El (2011) *Hoe de straat de school binnen dringt. Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Amsterdam: van Gennep.
- Kooijmans, M. (2009). *Battle zonder knokken, talentcoaching van risicjongeren*. Amsterdam: SWP.
- Kooijmans, M. (2010). *Integraal motiveren in het jongerenwerk van de Twern*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid.
- Kloppers, C. & Y. van der Ven (2013). 'Resistance to crime' bij risicjongeren. Over de werking van sportieve talentprojecten in het jongerenwerk en het weerstaan van criminaliteit. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.

Maruna, S. (2001). *Making Good : How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington: American Psychological Association.

Nuytiens, A. & J. Christiaens & C. Eliaerts. (2007). Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar desistance from crime bij persistente jeugddelinquenten. *Panopticon*, (2), 41-56. Antwerpen: Maklu Uitgevers

Raven, T. & M. Kooijmans (2013). Afgunst en Talentenjachten. In: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*. Jaargang 106 nr. 2-2013. Utrecht: Movisie

Rovers, B. (2007). What Works, kanttekeningen bij een populair programma. *Tijdschrift voor Veiligheid*. Jaargang 6, nr.3. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Rovers, B. (2010). Motiveren en motivatieproblematiek. Hoofdstuk 3 in: Kooijmans, M. (2010) *Integraal motiveren in het jongerenwerk van de Twern*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid.

Schoof, C. & J. van Barneveld (2013). Talent developers versus socializers. Over de werking van artistieke talentontwikkeling bij risicjongeren en 'resistance to crime' in het jongerenwerk. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.

Vogelvang, B. (2009). Een sterk verhaal : Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen met criminaliteit na detentie. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool, Expertisecentrum Veiligheid.

Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. In: *Mind and Society* (p.79-91). Cambridge: Harvard University Press.

Wacquant, L. J. D. (2004). *Body & soul : notebooks of an apprentice boxer*. Oxford; New York: Oxford University Press.

Weaver, B & McNeill, F. (2007). *Giving Up Crime: Directions for policy*. Glasgow, SCCCI

Aanbevolen literatuur:

Bandura, A. (1962). Social learning through imitation. In M . R. Jones (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bolt, A. & Wekke, I. van der (2012). *Dit is mijn leven, vriend. Begeleiden van jongeren in de straatcultuur*. Amsterdam: SWP.

Bucher, A. A. (1998). The Influence of Models in Forming Moral Identity. *International Journal of Educational Research* Vol. 27 (7), p619-627.

Felomina, S. & M. Sleutjes (2011). *Jongeren: Talent of Risico? Afstudeeronderzoek*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool.

Notten, T. & Spierings, F. (2012). *Zorgen om de jeugd, tussen paniek en passende voorzieningen*. Amsterdam: BOOM/LEMMA.

Hoorik, I. van (2011). (Hoe) werkt talentontwikkeling bij risicjongeren? *Bouwstenen voor nader onderzoek*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Hoorik, I. van (2011). Talentontwikkeling stimuleert participatie en zelfvertrouwen. Jeugd&co Kennis, 4, p40-48. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Obex, E. (2013) Talent gezocht, over de invloed van deelname aan talentontwikkelingsprojecten op actief burgerschap van jongeren. Amsterdam: Stichting de Driehoek.

Uitermark, J., Gielen, A.-J., & Ham, M. (2012). Wat werkt nu werkelijk? Politiek en praktijk van sociale interventies. Amsterdam: Van Genneep.

